

LIBRE PENSEE · FREIER GEDANKE · FREE THOUGHT · VOLNÁ MYŠLENKA ·

1909 GLASILO SLOVENSKE SEKCIJE SVOBODNE MISLI Maj-Junij

Uredništvo in upravništvo Praga-Vinogradí, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

Pozor!

One naše naročnike, ki še niso poravnali naročnine za „Svobodno Misel“ prosimo naj to store prej ko mogoče.

S to številko smo že na koncu prvega polletja in vendar nam še večina naročnikov ni doposlala skromnega zneska

3 K za celoletno naročnino.

Ker je naše delo tako idejalno in se žrtvujemo z največjo vnemo prekornosti stvari, je pač dolžnost onih, ki naš list naročajo, da ga redno plačujejo, ker s tem, ako bo list vedno močan, store največ za svobodomiselno propagando.

One, ki naročnine ne plačajo, bomo priseljeni postavno opominjati. Na tiste pa, ki list nekoliko mesecev prejema in še le potem vrnejo, se ne bomo ozirali in bomo zahtevali, da nam prejete številke plačajo.

Komur je na tem, da se protiklerikalno gibanje razširi in zadobi moč na Slovenskem, naj prispeva k temu delu s tem, da podpira z naročnino

edino protiklerikalno in protikatoliško znanstveno glasilo

„SVOBODNA MISEL“

in po možnosti razširja, kajti le ako bo list vedno materijalno močan, bo mogel tudi uspešno delovati po načrtanem programu.

Naročnina in prispevki za propagando naj se blagovoljivo pošiljati na

Uredništvo in upravništvo

SVOBODNE MISLI

Vinogradí Praga.

PROF. DR. FR. KREJČÍ:

L. N. Tolstoj, filozof.

(Nadaljevanje.)

Ta misel je gotovo resnična; zamislite se v te preproste besede in prepričate se o njih resničnosti pri sebi samih. Ta misel seveda ni nova in sama na sebi nič posebnega, toda narediti jo za izhodišče svetovnega nazora, to je velpomemben filozofičen čin; to je originalna ideja. Ako jo primerjamo s temeljnimi nauki drugih filozofov, recimo onih, katere sem že omenil, ima dve velike prednosti: prvič to, da je mogoče z njo rešiti vprašanja o postanku in bistvu sveta ter človeški bitnosti z isto doslednostjo, kakor o bistvu nravnosti, med tem ko odreče drugim filozofom njihov princip pri razjašnjevanju nravnosti, ki ji vsled tega pripisujejo seveda nadnaravni izvor; in drugič to, da spaja individualistično stališče Descartovo, s katerim začena v obče nova filozofija, z volunrističnim stališčem Kantovsko-Schoppenhauerovskim v eno celoto, tako da enostranosti enega lahko izravna z enostranostmi drugega. V Tolstojem *jaz živim* je obseženo Descartovo *jaz mislim* in volunristično *jaz hočem*.

Poglejmo čisto na kratko, kaj izvira iz tega temeljnega izreka Tolstojevega:

Če je življenje istovetno s hrepenenjem po blaginji, potem je s pojmom „blaginja“ izražen cilj in pomen človeškega življenja in s tem je obenem izražen edini problem vsega življenjskega delovanja, vsega mišljenja in spoznavanja, cele znanosti, umetnosti in filozofije. *Kako* naj človek živi, da doseže blaginjo — v tem je obseženo vse.

Ako pa — kakor se glasi Tolstojeva interpretacija temeljnega izreka — življenje brez hrepenenja po blaginji ni življenje, potem mora biti blaginja dosegljiva na tem svetu; življenje brez možnosti blaginje bi ne bilo življenje. S tem se obrnejo človekove oči k realnosti (dejanstvu),

pozemeljsko življenje dobiva ceno, cilji človeških stremeljenj ne brlijo v meglenih daljah onega sveta, temveč v vsakdanjem jasnem ozračju čutnega življenja, človek se ne sme bati ljubiti življenje, ljubezen do življenja ni greh, ampak zaničevati življenje, žrtvovati ga zavoljo izsanjnega življenja, ničiti ga namenoma sebi in drugim, mrziti svet in ljudi ter bežati pred njimi v puščave in samoto — to je v nasprotju z bistvom človeške narave, katera živi in torej mora živeti. Zato blaginje človek ne sme iskati izven pozemeljskega življenja. „Življenje, ki nima pred seboj drugega cilja, kakor življenje onstran groba, je zlo in nesmisel.“ „Živeti zavoljo bodočega življenja?“ vprašuje Tolstoj in odgovarja: „če je res kakšno življenje na onem svetu, potem je to, ki je imam, to sedanje življenje, nesmisel“ — to je nelogično, ker nasprotuje prirodni stremiljenju po blaginji — torej je posmrtno življenje nesmisel.

Iščoč blaginjo, ima človek merilo za uspeh, kakoršnega nudi svet njegovemu stremiljenju, da ohrani samega sebe in razvija se nemoteno, in znamenje prave blaginje mu je trajnost. Stremeč po blaginji išče človek trajne blaginje. Po bridki logiki življenjske izkušnosti pride do spoznanja, da je prazno njegovo hrepenenje, dokler vidi predpogoj blaginje v nečem, kar je vezano na njegovo animalično osebnost, ali dokler išče osebno blaginjo; kajti vsako tako blaginjo mu morejo vzeti drugi ljudje v boju za obstanek, ali pa omame naslad, ki vedejo k uničenju življenja, k prenasičenosti, boleznim ali končno, kar je glavni moment, k smrti. Strah pred smrtjo, memento mori, je največji rušilec stremiljenj po blaginji in jemlje vsemu, kar more človek izgubiti s smrtjo, ceno trajne blaginje; misel na smrt je za človeka, ki zre v osebnih nasladah ut ho svojega stremiljenja po blaginji, grenka kapljica v čaši vsake naslade. Vsled strahu pred smrtjo ni mogoče doseči trajne, to je prave blaginje, in tako more biti predpogoj prave blaginje edino le to, kar človeka osvobodí tega strahu. In človeku je treba samo priznati, da njegova blaginja ne obstoji le v blaginji lastne osebnosti, ampak v blaginji drugih bitij in izgine strašilo smrti. Za človeka, ki živi blaginji drugih, ne more pomeniti smrt uničenje blaginje in življenja, zato ker njegova smrt ne uničuje niti blaginje niti življenja drugih, nasprotno žrtev njegovega življenja je čisto celo povečuje (Življenje 276, 277). Tako se nam kaže življenje poedincev kot del življenja celote, življenje, ki je — primerjajmo le življenje naroda z osebnim življenjem in oboje z življenjem vsega človeštva — večno, izven prostora in časa, neomejeno po času in prostoru. In ako posveti človek svoje življenje blaginji te celote, je posvetil trajni blaginji ter ima to, po čemur je hrepenel: pravo blaginjo; ima življenje, ki ne more biti smrt, ima bla-

ginjo, ki ne more biti zlo. Obenem ve, *kako* ima ravnati, ima moralo, ima nravni zakon, kateri mu je dan po prostem razumu, katerega izpolnjevati ga sili ravno ono stremiljenje po blaginji, oni življenjski nagon. Ima zakon: **Živeti drugim** — čisti humanitetni princip brez vse nadnaravnosti, brez razodetja, brez intervencije notranjega glasu, ki je zapeljal Kanta k njegovi praktični filozofiji in k onim znanim postulatam. Po genialno enostavni poti je Tolstoj pokazal, kako se da morala utemeljiti pozitivistično kako ne predpoklada verstva (predstave o bogu, nesmrtnih dušah).

Ta celota pa, katere življenje je neskončno, večno, katere del je življenje človekovo, je to, kar imenujemo boga, in v tem smislu (namrč da je življenje človeka del neskončnega življenja) je človek sin božji. „*Kaj je bog? bog je neomejeno vse to, kar imam v sebi omejeno. Jaz sem omejeno telo — bog neskončno telo, jaz sem stvar, ki je živel 63 let — bog bitje, večno živeče, jaz bitje misleče v mejah svojega razuma — bog bitje misleče neomejeno; jaz bitje ljubeče včasih, malo — bog ljubeč vedno, neskončno. Jaz del — on vse. Ne morem pojmovati sebe drugače nego del njega.*“

V tem je tudi moja nesmrtnost, nikakor ne kot trajanje moje animalične osebnosti po smrti, kakor si to predstavljajo verstva, ampak kot nadaljevanje mojega mišljenja, mojega ustvarjanja, koristnega neskončnemu življenju, oziroma v tem, kar sem storil za druge, za svoje potomce, za svoj narod, za človeštvo.

To zadostuje, da spoznamo, da izvira iz onega preprostega izreka, katerega je vzel Tolstoj za izhodišče svojega premišljevanja, *pan-teistični svetovni nazor* in v etičnem oziru kot najvišji zakon ljubezen do bližnjega, *ideal humanitete*.

Ne vem, kateri svetovni nazor bi mogel bolj zadovoljiti modernega človeka, ki zna ceniti pomen resnice za človeško življenje in se zaveda relativnosti človeškega spoznanja, t. j. njegove omejenosti z ozirom na čutni svet, ki ne najde utehe v naboženski veri a lahko živi nravno iz prepričanja, da s tem koristi sebi in drugim. Filozof, reformator, voditelj ljudstva, ki ima tak nazor, stoji na višku dobe in njegovo stališče v vseh vprašanjih, ki gibljejo današnjo družbo, mora biti napredno. Ako pa vidimo pri Tolstoju, da je njegov svetovni nazor posledica celega razvoja njegove mogočne individualnosti, da pri njem umetnik in glasnik humanitete organično sovisita, da je med „Ano Karenino“, s katerim romanom je končal eno perodijo svojega ustvarjanja, in med „Izpovedjo“, s katero se začena perijoda njegovih nravstvenih spisov, vzročna zveza, potem ne bomo njegove umetniške slave povelečevali na škodo njegovih humanitetnih stremiljenj, ampak bomo ravno obratno iz njegove umetniške slave izvajali nov

razlog za prepričanje, da je ideal humanitete ono najplemenitejše in najvišje, p) čemur more človek stremeti, da še — le s stremljenjem po njem dobiva naše življenje prave vrednosti. Tako je to čutil in tako je to hotel Tolstoj in zato se ni, ko je odložil liro ter opisal haljo moralista, ponižal niti za stopinjo s svojega vzvišenega mesta, na katerega se je dvignil z razmahom umetniškega genja, in Evropa je dolžna z istim spoštovanjem poslušati njegove nazore o zboljšanju družabne bede, kakor se je naslajala pri zvokih njegove lire. Oglejmo si nekatere nazore.

Tri vprašanja so, v katerih se osredotočujejo stremljenja moderne družbe po lepši bodočnosti, na katera mora vsakdo, ki hoče vplivati na svojo okolico, imeti odgovor, na podlagi katerega se potem ceni njegov pomen za narod in človeštvo. Versko, narodnostno in socialno vprašanje. Pravzaprav so to kompleksi cele vrste vprašanj, ki jih ne bom razvlačeval; smatram je za znane, živimo, da se tako izrazim, v njih in vsak posamezni problem, vsak spor v javnosti je njihov del. Najvažnejše je versko vprašanje, kajti pri njem gre za stari svetovni nazor, iz katerega nevzdržnosti izvirajo ravno ona druga vprašanja. Sedanji, le količkaj inteligentni človek ne more ostati nedotaknjen pri sporu med vedo in vero, mora čutili pri samem sebi tesni, življenjsko energijo slabeči čuti, ki ga rode dvomi. Sedanji le količkaj inteligentni človek mora uvideti, da se po cerkvenem nauku in družabni organizaciji, na njem zasnovani, vzdržujejo predstave in nazori, nasprotujoči razumu ter ovirajoči napredek, in da je oni blagodejni vpliv, ki ga je imelo nekdanj verstvo na npravno povzdigo človeštva in s tem za njegov blagor, dandanašnji ogrožen, če ne onemogočen vsled diktata cerkvenega nauka: verovati nekaj, kar človek verovati ne more. Neblage posledice tega za poedinca in celo družbo tvorijo ravno bistvo verskega vprašanja, oziroma, kakor se pravi nevtralnno, mšljenjske krize naše dobe. Filozof, ki bi te krize nevidel, bi ne bil filozof. Kajti ravno naloga filozofije, po kateri dobiva ta način mišljenja za človeka svojo vrednost: poravnati spor med verstvom in vedo, razumom in vero, na ta ali oni način, ali vedno tako, da bi se razumu ne godila krivica.

Tolstoj je rešil to vprašanje, dal je popolnoma prav razumu — bilo je že rečeno, da je zavrzel princip vere.

Obenem pa je zadostil tudi verskemu čustvu, ki je bilo in je dosedaj najmogočnejši zagovrnik nekaterih predstav vočigled dvómom zdravega razuma.

Tolstoj ne pozna razlike med verskim in umskim znanjem; pri njem se verstvo in filozofija stekata v eno in versko čustvo se steka v eno s hrepenenjem v blaginji, ki more le na podlagi razuma vesti k cilju; in tako prenese

lahko Tolstoj gorečnost verskega čuta na umstveno stremljenje po blaginji. In ker je hrepenenje po blaginji isto kakor npravnost, je versko življenje (življenje v verskem duhu) isto kakor npravno življenje. Tako daje Tolstoj onim, ki mislijo, da družba ne more biti brez verstva, umsko verstvo, o katerem lahko reče, ne da bi zatajil pozitivistično stališče, da brez njega npravnost ni mogoča — približno tako, kot misli to prof. Masaryk.

Dosleden temu svojemu stališču je Tolstoj nespravljiv nasprotnik vseh cerkva, o katerih proglašuje, da so osnovane na laži in da vzgajajo ljudstvo k laži; in proti krščanskim cerkvam dviga težko obtožbo, da so s svojo lažjo največ prispele k potemnenju prvotnega nauka največjega človeka Kristusa in zakrivile vso bedo današnje družbe, ker so se v čisto egoističnem interesu za duhovniški stan trdovratno ustavljale uresničenju zapovedi ljubezni do bližnjega in skušale zadržati mase v glupi nevednosti.

„Če tudi se zdi to čudno, toda cerkve kot take so bile vedno in morajo biti institucije Kristusovemu nauku ne le tuje, ampak naravnost nasprotne. Voltaire je ne naziva zastonj l'infame (nesramnica), vse ali skoraj vse krščanske sekte niso zastonj priznavale in priznavajo cerkev za ono grešnico, o kateri prorokuje apokalipsa (skrivno razodetje); cerkvena zgodovina ni zastonj zgodovina največjih grozodejstev. — Sluge cerkve vseh veroizpovedanj, zlasti v današnji dobi, skušajo pozirati kot privrženci napredka v krščanstvu; delajo koncesije, žele odpraviti nerednosti, ki so se vrinile v cerkev, in pravijo, da se zaradi nerednosti ne sme zametavati princip krščanske cerkve, ki more edina zediniti vse in biti posredovateljica med bogom in ljudmi.

Ali to vse ni res. Cerkve ne le niso bile nikdar to, kar bi družilo, ampak so bile vedno eden izmed glavnih vzrokov neednosti ljudi, medsebojnega sovraštva, vojsk, moritev, inkvizicij, bartolomejskih noči itd., cerkve nikdar ne služijo za posrednike med bogom in ljudmi, ampak stavijo mrtve forme namesto boga in ne le ne razodevajo, ampak zakrivajo boga pred ljudmi . . . V čem je danes delovanje cerkva? Kak vpliv imajo na ljudi? V čem je delovanje ruske cerkve, te ogromne, naporno delujoče institucije, obstoječe iz polmilijonske armade, ki stane ljudstvo na desetine milijonov? Delovanje te cerkve je v tem, da na vse mogoče načine vbija ogromni masi ruskega ljudstva v glavo ono zastarelo vero, katero so nekdanj spoznavali ljudje, popolnoma tuji našemu ljudstvu, v katero skoro nikdo več ne veruje; pogosto niti ti ne, katerih dolžnost je, širiti to vero . . . Vbijati ljudstvu v glavo njemu tuje formule, ki so mrtve in nimajo za našo dobo nobenega smisla več, formule bizantinske duhovščine o Trojici, o materi božji, o zakra-

mentih, o zahvali in podobnih stvarih, to tvori en del delovanja ruske cerkve.

Drugi del njene delavnosti je — podpora malikovalstva v najstrožjem pomenu te besede — častiti svete relikvije, prinašati jim žrtve in pričakovati od njih, da izpolnijo razne želje itd. itd.“ In konča: „V naši dobi more le popolnoma neizobražen ali pa napram življenjskim vprašanjem popolnoma brezbrizen človek vstrajati v cerkveni veri... Grozno je, kaj počenjajo cerkve z ljudmi.“ Jasno vam je zdaj, zakaj je bil iz ruske cerkve izobčen. Da bi ga druge cerkve ne sprejele v svojo sredo in da skušajo na vse mogoče načine oslabiti njegov vpliv, se razume samo ob sebi.

Ali to velja le za cerkve in cerkveni nauk, ne pa za verstvo. Verstva Tolstoj ne zametuje. Seveda pomeni njemu verstvo — kar sem že omenil — nekaj drugega, nego to, kar predpokladajo cerkve, namreč, da je to zdravi življenjski nagon, in tako je Tolstoj ta nagon bistveni znak verstva, ki je definira potem kot razmerje, v katerem je človek napram svetu, ki ga obdaja. Ta definicija nas pa ne sme motiti, da ne bi videli, da se to verstvo striinja z umskim znanjem o tem, kako moramo živeti, torej tudi z npravnostjo. Ako imamo to v mislih, razumemo, da Tolstoj ni zatajil samega sebe in da se ni pregrešil proti pozitivističnemu stališču, ko je proglasil svoj nauk za verstvo, da za pravo krščanstvo. Ako krščanstvu snamemo duhovniško dogmatiko in vse, kar je bilo izmišljeno in pridano v duhovniško-posvetne namene in kar nasprotuje razumu, preostane morala z zapovedjo ljubezni do bližnjega, kar je summum cele filozofije Tostojeve.

Kristus, največji človek pa se nam pokaže, kakor ga predpoklada ta filozofija, kot socialni reformator in vse, kar oznanja o kraljestvu božjem in svojem poslanju, kot simbolična naznačitev uresničenja ideala humanitete, in njegov nauk o bogu in človeku se interpretira lahko panteistično.

Zgodovinska pravilnost take razlage Kristusovega nauka ne pride v poštev — saj pravzaprav niti ne vemo, kako so se glasili prvotno izreki Kristusovi. Gre za zadovoljitev razuma in srca, in ako se da na Tolstojev način doseči združenje tradicijskega nazora, globoko ukoreninjenega v srcu preprostega ljudstva, z naprednim svetovnim nazorom, potem ime ne pride v poštev — verstvo neverstvo — krščanstvo nekrščanstvo, da le npravnost — nauk Tolstojev ostane pozitivističen, naj se že ime-
(Konec.)

Somišljeniki, širite „Svobodno Misel“; pridobivajte novih naročnikov; pošiljate nam naslove tistih, o katerih mislite, da bi se na list naročili.

Dvomi in predsodki.

II.

Današnja evropska kultura je podobna zgradbi, ki se je sezidala okoli velikega stebra. Steber je bila cerkev, ki je nastala na razvalinah starega paganskega sveta. Ob tem stebru so začele rasti samostojne narodne kulture in so se dvigale ob njem, prav tako, kakor se dviga s pomočjo odra vsaka druga stavba. Toda bolj, ko so postajale kulture narodne in samostojne, tem manj so potrebovale odra in steber, ob katerem so zrastle, je postal brez pomena, prav tako, kakor postane možu zrelih let nepotreben njegov vzgojitelj iz mladosti.

Je naravno, da imamo pietetu napram starosti, da spoštujemo stare navade, da kažemo hvaležnost onim, ki so nas vzgajali v mladosti, toda, če pride starost s svojimi zastarelimi predsodki, če hoče nas ovirati v napredku, če hoče gospodariti po stari navadi, ji radi pokažemo kot in pravimo: prej ste gospodarili vi, zdaj mi, čas je prinesel novih zahtev, vi jih ne razumete, torej molčite; privoščimo vam miren počitek, kajti preživeli ste se. Jednako se je zgodilo cerkvi; ko so narodi vzrastli ter si ustvarili svojo kulturo, spoznali so, da je imela cerkev v njih mladi dobi svoj vzgojevalni pomen, sedaj pa je kultura njih silnejša od cerkvene, sila narodov večja nego cerkve, nje nauki in dogme so se preživeli, kar je bilo v nji pametnega in dobrega, je kultura pripoznala in vzela — drugo pa je nadležen balast, ki samo ovira nadaljni razvoj narodov; zato gre danes vsaka prava narodna kultura proč od cerkve in zida samostojno, da, danes je narodna kultura proti cerkvi, ker ravno cerkev hoče vladati in se vsiljuje narodom ter hoče preprečiti njih nadaljni razvoj. Seveda cerkev trdi, da se ni postarala in v resnici vsprejema vase vse moderne naredbe, da bi stopala vsporedno z narodnimi kulturami; zato uganja narodno, gospodarsko, socialno in drugo politiko. Cerkev se res ni postarala, ostala si je vedno jednaka, ampak ravno s tem se je postarala, kajti vzrastli so med tem narodi mladi in mogočni in vodijo lahko brez nje svojo politiko sebi v korist, kajti ti narodi niso tako slepi, da bi ne videli, zakaj se je stara cerkev podala na nova pota, ona hoče igrati varuhinjo narodov, in pri tem pozablja, da vedo nekdanji njeni varovanci več, nego ona. Kakor sem rekel: Zgradba, ki se je dvigala ob stebru, je danes višja nego steber, in če steber misli, da zgradbo drži, se zelo moti. Zgradba stoji tudi brez stebra, kakor stoji novosezidana stavba brez odra. Delavci, ki so zidali, so potrebovali s početka odra, pozneje pa sa lahko stopili na svoj zid.

Počemu torej pustiti oder? Ni treba več po njem meriti stavbe, stavba je silnejši, nego oder in se lahko odpravi, da ne bo napotja. Toda

steber stoji sredi zgradbe in ga je težko odstraniti.

Vidimo, da je star in trhel; zidovi, ki stoje okoli njega pa so močni in trdni. Kaj storiti? S silo izrjavati? Čemu? Za napotje ni in se lahko ohrani za spomin.

Stavba se lahko širi na vse strani, dviga se lahko v višino, daleč nad steber in steber bo zazdan. Ako bo kdo preiskoval, kako se je zgradba stavila, bo lahko videl nje prvotni začetek. Nepotrebno je s silo uničevati, kar nadaljno stavbo ne ovira in ne dela napotja. Kar je iz slabe tvarine, segnije samo in izgine v zidovju. In tu pride vprašanje: kaj pa če je steber zanič in smo stavbo preveč naslonili nanj? kajti v zvezi je bil z odrom in ka smo oder podrli, kaj bo s stebrom? In eni trdijo: Steber je kakor mozek cele stavbe, ostati mora trden neizpremenjen, in drugi pravijo: Tudi, ako ga izrujete, bo stavba stala, in tretji: kar je slabo, je treba nadomestiti z boljšim. Tako se vrti danes vprašanje okoli stebra, a zgradba med tem raste in se dviga, raste trdno s stebrom in brez stebra.

Današnja evropska kultura je podobna zgradbi, ki se je začela staviti na negotovem temelju. In ko so zgradbo že visoko nazidali, se je začelo pogrezati. Kaj je to, so govorili mojstri; reklo se je in zapisano je, da se je zidalo na skalo in zdaj se pogreza? In prišli so ljudje, ki so bili pisem učeni in so rekli: zapisano je in večna resnica ne laže — zidali so naši predniki na skalo in peklena vrata je ne bodo premagala. Tako je pisano in ostane na vekov veke.

In rekli so mojstri: Lahko je, da je tam tako zapisano — ampak temelj ni trden in se podira. Kaj je torej vzrok? In je stopil moder mož med nje in rekel: Zidalo se je, recimo, na skalo, kdo pa je vprašal, ali je skala trdna. Temelj je bil določen za lahko zgradbo, ko pa se je na njem sezidalo veliko poslopje z masivnimi mogočnimi zidovi, je bil temelj preslab. Hočete-li zidati dalje, poslušajte moder svet in utrdite najprej temelj. In so šli mojstri ter se lotili temelja. Niso več verjeli knjigam niti pismoukom, posegli so sami v dno in so začeli preiskovati. Spoznali so, da so ljudje, ki so začeli tu staviti, zidali v otročji veri in, ko je prišla teža zidovja, se je udrlo. Zato temeljito preiskujejo tla, na kateri se bo dvigala velika zgradba bodočnosti.

Današnja evropska kultura je podobna zgradbi, ki se gradi na starih razvalinah. Delavcev je mnogo in mojstrov je mnogo in stavbenikov. Prešnja stavba se je bila postarala in se je podrla. In kako sedaj zidati, da bi bilo boljše in stalnejše od prejšnjega? Prej je bilo tako: v najvišjem nadstropju je stanoval bog, takoj pod njim papež in duhovščina, potem kralji, cesarji in plemeniti ljudje in spodaj milijoni in milijoni ljudstva, narodov, delavcev, trpinov . . .

In nekoč so pomislili oni, ki so stanovali spodaj ter se je njih množica množila in z njimi njih beda: Zakaj smo mi tu spodaj in oni zgoraj in mi moramo skrbeti za one? In so jim rekli: Zaradi onega, ki je na vrhu, zaradi boga. — Dobro, so rekli milijoni ljudstva narodov, delavcev, trpinov: Zakaj pa mi nismo zgoraj in vi spodaj? Zakaj mi nismo zaradi njega? Ali nismo vsi jednaki? In stresli so se stebri, zidovje je pokalo stavba se je zrušila. In zdaj je bilo treba postaviti zgradbo bratstva in enakosti, zgradbo enakih dolžnosti in enakih pravic. Seveda so se upali ljudje, ki so stanovali zgoraj in dokazovali, da je bilo od vekov tako in da mora biti na veke tako. Toda beda je naučila ljudi misliti in so rekli: Dobro, pripoznajmo, da je med nami potreben nekak red, ampak postavili ga bomo mi in ne vi . . .

Od takrat se stavi nova stavba na starih razvalinah in natančno se pregleduje, kaj je bilo na starem dobrega, kaj slabega, kaj je bilo stalnega in kaj izpremenljivega, kaj je bilo na nji večnega in kaj minljivega.

Oni, ki so bili prej poslednji ne puste sedaj več, da sezidajo drugi stavbo po svoji volji ter njim odkazejo svoja mesta — sami hočejo zidati in deliti, zato tudi delajo in zidajo vsi toda previdno in preiščeno . . .

Pravi se, da vsaka primera šepa. Hotel sem v teh primerah podati nekako sliko naše dobe. Faktum je, da rastejo današnje narodne kulture in z njimi skupna evropska in svetovna kultura preko starih cerkvenih predsodkov, samostojno, kakor to zahteva razvoj časa; edino kar se pri tem še vpoštevata je kristjanstvo kot nauk življenja, ali boljše kot princip.

Faktum je, da se je kultura razširila z vseučilišč iz učenih knjižnic ven med najširše mase ter se poglobila ter s tem odzvela cerkvam njih zadnje zaslombe.

Faktum je, da so danes probujene najnižje mase ljudstva, da se vrši važen socialni preobrat, da imajo danes te mase vpliv i na državo i na cerkev ter si same določujejo formo družabnega življenja.

To vse je posledica boja med dvomi in predsodki, oziroma to je že zmaga dvomov. Kaj je še danes varno pred to silo, ki si z njo išče svoboda svojo pot! Kdo bi si bil v srednjem veku upal dvomiti nad cerkvijo, nad papežem, nad dogmami, in kdo danes o vsem tem ne dvomi? . . .

In prišla je mogočna sila reformacije in dvom je prodril nad predsodke: Luther pravi v svojih „Tischreden“: Hus in Wiclef sta napadla življenje papežev, jaz pa ne življenje, ampak nauk; uče-li nasprotniki prav, ali ne. In kdo bi si bil upal takrat javno dvomiti nad t. zv. svetim pismom? Nad evangelijem? In prišli so enciklopedisti, in njih sovrstniki in so dvomili tudi nad tem. Zastonj je takrat navdušeni janzenist, na-

sprotnik jezuitov, pisal v svojih „Mislih“, da je zaradi negotovosti dobro verovati, ker, če tam ni nič, vera ne bo škodovala, če je pa kaj, bo pa le prav prišlo. Opravičeno je nazval Voltaire tako vero kot navadno dobičkaželjnost. Kritična veda XIX. stol. je dala enciklopedistom prav, niti t. zv. sveto pismo, niti evangelij nista prenesla stroge kritike. Kdo bi si bil upal v zač. XIX. veka javno dvomiti o veri sploh, o bogu, o osebi Kristovi? Prišli so Strauss, Renan, prišli so drugi učenjaki in so posegli v ta vprašanja in danes leži vprašanje bolj in bolj jasno pred nami. Kar je danes dvom, je jutri predmet znanstvenega preiskovanja, veda prinese novih podatkov in dokazov, resnica zmagaja nad predsodkom. In vse to danes ne ostane založeno v knjižnicah in v vseučiliških prostorih, danes imamo knjige, knjižnice, časopise in vse to hiti med ljudi, ki hočejo in iščejo resnice.

Tako je stopilo versko vprašanje v ospredje. Današnja doba ima mnogo sorodnega s časom, ko je propadla stara rimska država, s časom, ko je minil srednji vek in se je radilo po njem novo življenje. Ozračje teh treh dob je najbolj polno verskih vprašanj. — Chamberlain pravi (Grundlagen d. XIX. Jahrh. 577) „da je živo poznanje one prve dobe javnega in brezobzirnega boja (namreč med starim paganstvom in novim kristjanstvom) velike koristi, da moremo naš čas prav razumeti jednako pomaga nam duh naše dobe dobro razumevati ono prvo epoho nastajajočega, dostojno in svobodno premišljujočega kristjanstva.“

Tako gledamo nazaj in mislimo na bodočnost. Toda zgodovina nas ne uči le, kako je svobodna misel zmagovala nad predsodki, ampak tudi, kako so se po trdem in odločnem boju, ko so bojevniki odložili orožje, zopet vrgli prodajalci bogov med ljudstvo ter mu vsilili svojo vero. Zdi se nam, kakor da se v človeštvu zbere gotova množina energije, ki izbruhne s celo svojo silo in razdene, kar so sezidali ljudje — kar je naravnega ne more razdreti — in potem se človeštvo kakor utrujeno od boga in dela uda tej sili, ki pride nadenj. Vidimo ta pojav po vseh velikih dobah človeštva:

1. Po oni jasni veliki dobi, ki se imenuje antika, je prišel propad, ki mu je sledil srednji vek s svojimi inkvizicijami, vražami in predsodki. Prav ob trenutku, ko je stari vek sam zavrgel svoje bogove ter hotel očistiti življenje od starih verskih predsodkov, prav ob trenutku, ko se je to že zgodilo na eni strani v stoicizmu s paganske strani, na drugi strani v nastopu Kristusovem od vzhodne strani, prav tu je nastopila nova cerkev in ljudstvo se je udalo. In kaj je potem počenjala cerkev s tem ljudstvom po celi sredni vek.

2. Koncem srednjega veka se je zgodilo nekaj, kar se je moralo zgoditi, vzraslo je, kar

se je bilo usejalo. Papež ni veroval niti vase niti v boga, cerkev je bila tam, kakor nekdanja paganska vera.

Tu je prišel odpor v reformaciji... Toda po reformaciji je prišla reakcija: na eni strani je iz reformacije vzrastle protestantizem, na drugi je katoliška cerkev z jezuiti na čelu padla na narode.

3. Verska reakcija ali protireformacija je sicer divjala s svojo inkvizicijo, toda nova veda se je razvijala v kljub nji in borili sta se dve sili med seboj, dokler ni izbrumil boj v francoski revoluciji. Že l. 1780 je bil proglašen razum kot najvišje bitje in vse cerkve protestantska in katoliška sta se hoteli prenavljati. L. 1774 je papež moral odsloviti jezuite, ki so pred 200 leti rešili kat. cerkev.

4. In vendar je po tem mogočnem prevratu, ko je stopil človek v boj za svoje pravice, zavlada sveta alijanca in kje so bili oboževalci Razuma? Sledovi prosvetljenega absolutizma so izginili, jezuitje so se vrnili od dunajskega miru 1815 do l. 1848 ne najdemo razven socialnih bojov v Franciji in narodnega prebujanja po drugih državah nikakega verskega boja. Toda sila se je zopet zbrala in se je pokazala v političnih nemirih l. 1848. Poslej se je razvilo naše javno življenje, naš boj in znak zrelosti dobe je današnji verski boj. — Kaj vidimo: čas reakcije je vedno krajši: srednji vek je trajal skoraj 1000 let, protireformacija je vzdržala 200 let, sveta alijanca 30 let in poslej? Da je ljudstvo omagalo v prejšnjih dobah v boju za svoje osvobojenje temu vzrok bomo našli v tem, da je bilo ljudstvo takorekoč izločeno iz kulture, da med njim ni bilo knjig in je bil zato prevrat nagel, revolucionaren, čemur je naravno sledila reakcija.

Čim bolj pa je rastla kultura med ljudstvom, čim bolj se je širila knjiga, prosveta etc. tem krajša je bila doba reakcije in danes, ko je kultura postala delež najširših mas, je reakcija skoraj nemožna. Preobrat se vrši polagoma z razvojem, počasi toda stalno in globoko. Preobrat se tudi ne vrši enostransko ampak mnogostransko, spolno, kajti v svetu je zvezano eno z drugim. Ako pomislimo, da se to sistematično delo vrši šele polstoletja in da ima za seboj že velikanske uspehe, moremo brez skrbi gledati v bodočnost, ki bo to delo okrepila, razširila in spolnila. Seveda črna sila ne miruje. Klerikalizem še ni premagan in celo tam, kjer je na videz premagan n. pr. v Franciji, se je bati, da se zopet vrne. Resnica je, da živimo v velikem času osvobojevanja ljudstva, toda ne smemo verjati, da bo doba tako velikih dogodkov za vselej osvobodila človeka. Ljudij, ki hočejo živeti v gorenjem nadstropju na račun nižjih, bo vedno dovolj in ti bodo s svojimi večnimi resnicami — kakor imenu-

jejo svoje strahove in predsodke — skušali zopet podjarmiti si ljudi.

Tu preti večna nevarnost. Druga nevarnost pa je, da še nismo premagali dvome in da se tako bojimo stopiti na novo pot. Tu bo morala moderna družba pokazati več odločnosti. V umetnost se vrača romantika in v filozofijo se vrača misticizem. Idealov in njih glasnikov je danes mnogo: eni hočejo nazaj k antiki, drugi h Kristusu, tretji hočejo reformirati cerkev, četrti so privrženci monizma.

Treba bo tu nastopiti odločno pot. S. M. ima pred vsem namen pojasnjevati te strani življenja ter se boriti proti temu, da bi po tej jasni dobi ljudskega osvobojevanja še kdaj zavladali stari predsodki.

V imenu Svobode se vrši celi veliki boj človeštva: toliko trpljenja, krvi, solza so stali ti boji: Njih zgodovina mora stati jasno pred nami, da bomo znali ceniti svobodo — ne da bi jo zgubili — treba pa je gledati tudi v bodočnost, da ne doživimo reakcije.

Važen pojav v tem oziru se mi zdi pragmatizem,* ki se je o njem toliko govorilo na lanskem fil. shodu v Heidelbergu in ki ima v Franciji, Ameriki in na Angleškem navdušene privržence.

Dr. KAREL PAVEL DRAŽĐÁK:

Prostozidarstvo.

(Konec.)

Najverjetnejši nazor o nastanku prostozidarstva v njegovi nadašnji obliki podaja teorija, ki trdi, da se je današnje prostozidarstvo razvilo iz zidarskih in kamno-eških cehov. Kamnoseki in stavitelji cerkva so tvorili med seboj tako zvane slaviteljske kočje, angleški lodges, francoski loges, lože. Da bi se ne vrnil med njih kak nepoklicani, in da bi se njihovih cehovnih skrivnosti ne raznašalo, so imeli med seboj v rabi posebna gesla, posebna znamenja, po katerih so se spoznavali. Ravno tako pa so rabili kakor vsak drugi ceh pri sprejemanju učenec in njih povišanju v pomočnike in mojstre razne obrede.

Na Angleškem pa je zidarski ceh začel sprejemati med sebe tudi nezidarje, povečini inteligenco. Ta je polagoma dobila v teh zidarskih korporacijah odločilno besedo in l. 1717 so se združile štiri tedaj v Londonu obstoječe lože pod vodstvom predikanta Theofila Desagulierse, Jamesa Andersona in Georga Paynea v eno veliko ložo.

Od te dobe se začne hitro širiti po ložah duh modernega prostozidarstva. Prostozidarstvo,

* Pravost ali vrednost nečesa, posebno kake misli, je treba soditi po tem, kam vodi, po njenih praktičnih posledicah, po njenih uspehih in vplivih. Prim. praksa, praktičen. Več o tem drugič.

reprezentirano po veliki angleški loži, se kakor blisk širi po Evropi, iz Francije se je razširilo po Ameriki, iz Amerike se vrača zopet v Evropo, lože se širijo, nastajajo novi sistemi in danes ima prostozidarstvo na milijone pristašev.

Duh prostozidarstva izrazujoč se v medsebojni toleranci, ljubezni do bližnjega in v odporu proti vsaki dogmi, ni ušel pozornosti katoliške cerkve. Papež Klement XII. je prekel prostozidarstvo l. 1738 dne 28. aprila in sicer v svoji buli „In eminenti“. Ravno tako je prisilila rimska kurija papeža Benedikta XIV., ki je bil sam prostozidar, da je prostozidarstvo prokel dne 17. maja l. 1751. In od te dobe dalje spusti skoro vsak papež na framasona kak kalafunov blisk. Dandanes je brezdvomno dokazano, da je bil papež Pij IX., ki je imenoval prostozidarstvo kugo, sam kot mlad častnik sprejet v zvezo prostozidarjev v Italiji in laški prostozidarji hranijo še dandanes tozadevno diploma papeža Pija IX. *)

Prostozidarji vseh sistemov skrbje zato, da se ustanavlja zavode za sirote, pohabljenca, da se podpira vdove in sirote. Tudi na Češkem so ustanovili prvi zavod za sirote in gluhone prostozidarji za časa Marije Terezije, ko je bila prostozidarska organizacija v Avstriji še dovoljena. Mož Marije Terezije Franc I. in njen sin Jožef II. sta bila prostozidarja. Ravno tako je bil brat Jožefa II., cesar Leopold ne le prostozidar, ampak tudi iluminat. Francoska revolucija pa je avstrijsko birokracijo tako prestrašila, da je bilo od takrat dalje prostozidarstvo v Avstriji prepovedano in dandanes se prostozidarstvo samo trpi na ta način, da sme biti Avstrijec član prostozidarske zveze, toda vpisati se mora v tujini, bodisi na Ogerskem ali pa v Nemčiji. V Avstriji sami ni dovoljeno vsta-

*) V arhivu prostozidarske lože „Luce perpetua di Napoli“ (pri „Večni luči v Neapolju“) se nahaja akt št. 13.715, ki potrjuje, da je bil v noči dne 15. avgusta l. 1839 v Palermu prostozidarsko ložo „Eterna Catena“ (večna veriga) sprejet kot „brat“ Ivan Mastai-Feretti (rodbinsko ime papeža Pija IX.); v ložo je bil sprejet na temelju predpisanih ceremonij in kot „brat“ se je zavezal, da se bo ravnal po društvenih pravilih. To obljubo je podkrepil z prisego in podpisom. Za palermsko ložo sta na tej diplomii še podpisana Matt. Chiava in sekretar Pavel Duplessis. V arhivu neapoljske lože pa je ta papeževa izjava še podpisana od velikega mojstra Siksta Calana. Toraj blagoslovljeni papež Pij IX., katerega namerava sedaj rimska kurija narediti za svetnika, je bil še kot izdelajen mladenič framason. Spočetka svojega vladanja je papež Pij IX. tudi v svojem javnem delovanju pokazal, da je prešinjen z prostozidarskimi idejami. Skušal je uvesti razne pametne, moderne reforme v cerkveni državi. Bil pa je prisiljen ta korak opustiti in mi ga poznamo pozneje kot jednega največjih reakcionarcev na papeškem prestolu. Opom. ured.

navljavi lože. Zato so prostožidarji prisiljeni, ča se shajajo le v t. zv. nepolitičnih krožkih in društvih, ki imajo človekoljubne cilje.

R s nekaj posebnega je bil škandal, Kate-rega je napravil Taxil**) s svojimi protiprostožidarskimi spisi. Bedakov, ki so verjeli Taxilovim bajkam in pripovedkam, je bilo v vseh kro-gih in vrstah brezštevilo.

Ko pa je prišel škandal na dan, ko je Taxil javno izjavil, da je bila cela stvar le švin-del, se klerikalci niso znali nič bolje zagovar-jati — da bi zakrli svojo velikansko blamažo — kot da so trdili, da je vse to, kar je na-pisal Taxil, naredil po naročilu prostožidarjev. Na ta način bi bile tudi solze, katere je prelil

**) Tako hudo ni še nihče potegnil rim-ske kurije z nezmotljivim papežem na čelu kot Leo Taxil, ki se je narodil 21. marca l. 1854. Hodil je v samostansko šolo. Ze kot otrok je sovražil svoje duhovne učitelje, ker so ga vedno denuncirali njegovemu strogo katoliškemu očetu. Pozneje je postal žurnalist. Bil je ženija-len mistifikator. 21. febr. l. 1881 je bil sprejet kot učenec v red prostožidarjev. Toda že 5. oktobra istega leta so ga odslovili radi njegove neznačajnosti. Vsega skupaj je bil v loži trikrat in o prostožidarstvu ni imel pravega pojma.

Ravno v tem času so zopet začeli jezuitje prav živo slikati nevednemu ljudstvu hudiča in njegovo delovanje. V 19. stoletju, v dobi veli-kanskega napredka znanosti je bil že skoro popolnoma izginil strah pred hudičem v ljud-stvu. Bila bi pa to največja škoda in nesreča za duhovnike in cerkev, če bi svet pozabil na hudiča in se ga prenehal bati. Zato so šli jezuitje brž na delo in so zopet začeli vzbujati stare bajke o hudiču in peklenskih mukah. V delokrog so potegnili tudi prostožidarje, češ da so v zvezi z hudičem. Na čelu jezuitom pa je stal „filozofski“ papež Leo XIII. ki je 20. aprila l. 1884 izdal prosluli „pastirski list vsem škofom sveta“ („Humanum genus“), kjer prav nesramno nastopa proti prostožidarjem in jih prav v surovem tonu napada, kot „ljudi v oblasti satanove države in peklenskih moči“ „obsedeni z upornim duhom satanovim“. Tako je papež sam dal podnet k najbolj blazni svetovni ko-mediji. Ta papeževa bula je pripravila Taxila k temu, da je hotel izrabiti razpoloženje cerkve-nih krogov z ozirom na satanizem v svoj ma-terijalen prospah. Šel je v tabor nasprotnikov prostožidarjev, k jezuitom in v rimsko cerkev. Ti so ga sprejeli z velikanskim veseljem in nje-govo „spreobrnjenje“ dne 23. aprila l. 1895 se je slavilo kot nenavaden triumf cerkve. Da bi si pridobil Taxil naklonjenost cerkvenih dostojanstvenikov, se je izdajal za zakletega sovraž-nika prostožidarjev. Izdajal je knjigo za knjigo proti prostožidarjem. Pisal je neverjetne stvari. Kako časte framasoni Luciferja, kako prihajajo hudiči v framazonске lože, kako hočejo frama-son ustanoviti satanovo cerkev; pisal je o „pal-ladizmu“, „kultu satanovem“, kjer časte Lu-ciferja kot princip dobra, krščanskega boga pa sramote, prebadajo hostije itd. Pologoma je dobil Taxil še nekaj pomočnikov v svojem de-lovanju. Pisali so take stvari, da bi človek mislil, da je nemogoče dobiti človeka, ki bi verjel takim neumnostim. Ne morem se spuščati v podrobnosti hočem naštetati le nekaj stvari

papež Leo XIII. nad „hudobijami“ prostožida-rjev, naročili prostožidarji sami. Klub temu, da je ta Taxilov švindel povzročil pri pometnih ljudeh le zasmeh, dobimo še danes v spisih katoliških učenjakov in klerikalnih časopisih citate iz teh Taxilovih bajk. Celo na Ruskem se klerikalci kaj pridno poslužujejo teh Taxilovih izmišljotin.

Na Češkem je vodila boj proti prostožida-rjem vedno katoliška duhovščina in zlasti njeni voditelji jezuitje. O prostožidarstvu nimamo Čehi niti jednega objektivnega spisa, pač pa polno proti prostožidarjem. Sploh so klerikalci izdali proti prostožidarjem v Avstriji nebroj nesramnih laži. Prostožidarstvo se za te laži navadno ne zmeni. Samo takrat, ko presega klerikalna predrznost

iz njih znanosti o satanizmu; pisali so: o sata-niskem haremu, hudiču kanonirju, o hudiče-vem okostnjaku, o žvižgajočem hudičevem te-lefonu, o kemičnem laboratoriju v peklju, o hu-diču kot listonošu, o volapiku kot občevalnem jeziku hudičev, o avdijenci pri ravnatelju sata-nskega laboratorija, o hudiču -krokodilu, ki igra na glasovir, o hudičevi nevesti miss Diani Vav-ghanovi; potem so pisali povesti o galantnosti zaljubljenih hudičev itd. itd.

Take stvari! in vendar so se ljudje kar trgali za take publikacije in verjeli vsem ne-smislom. Taxil in njegova družba pa so se posmehovali neumnežem in spravljali lepe de-narce, ki jim jih je nesla trgovina z ljudsko zabitostjo, z katero so oni tako izborno špe-kulirali. Ko je včasih kdo Taxila opozoril na kako stvar, ki bi vendar znala ljudem odpreti oči, ker je bila vendar le že preneumna, je ta vedno odgovoril: *Le brez skrbi, ljudska neumnost nima mej.* Taxil je bil tudi pri papežu Leonu XIII. v privatni avdijenci. In sveti oče je njegov švindel blagoslovil.

Vse te bedastoče, ki si jih je izmišljal Taxil et comp. pa so pridno razširjali klerikalni časo-pisi in izdajali vse za svete resnice. Izdajali so knjige, kjer so propagirali to znanost o sata-nizmu. Cerkevni krogi so to tudi izborno izrab-ljali v politične svrhe. V Belgiji so klerikalci ravno z tem agitacijskim sredstvom l. 1894 zma-gali nad liberalci in soc. demokrati. Seveda, da je ta hudičeva propaganda nesla duhovni-kom tudi mnogo denarja.

Radi tega satanizma je bil sklican celo cerk-veni zbor v Trient, kjer je igral laik Taxil glavno ulogo. Castili so ga kot svetnika in mučenika. On pa jih je tako vlekkel. Ko mu je bilo te komedije dovolj, se je sam razkrinkal in povedal, kako se je norčeval iz celega katoliške-ga sveta. Osramočeni so bili sedaj vsi cerkveni dostojanstveniki, ki so šli tako lahkoverno na lep Taxilu. Tudi slovenska duhovščina je bila deležna te blamaže. „Slovenec“ in za njim vse klerikalno časopisje, je pridno prepisaval iz nemških klerikalnih listov Taxilove izmišljotine. Katehetje so po šolah govorili samo o tem, kako se prikazuje framasonom hudič. Dušni pastirji pa so po lecah tako razpravljali o tej stvari, da so kmetom kar lasje vstajali. Kato-liška bukvarna pa je izdala o Taxilu in njego-vih „razkritjih“ posebno knjigo. Ko pa je pri-šel švindel na dan, so jo kupovali od ljudi nazaj. Pojas. ur.

že vse meje, se oglasi kak odličen prostozidarski pisatelj, da pokaže klerikalne laži v pravi luči.

(Dodatek uredn štva.)

Z ozirom na današnje stanje prostozidarstva, hočemo navesti nekoliko statistike. Dandanes se nahajajo na Angleškem tri velike lože. Največja je v Londonu, ki ima 2285 podružnic; škotska loža v Edinburgu ima 550, irska v Dublinu pa 475 podružnic. Na Francoskem je Grand-Orient de France z 359 podružnicami, potem Grand-Loge z 80 in Simbolna velika loža z dvema podružnicama. Velika loža (Groot-Osten) na Nizozemskem ima 95 malih lož. Znamenita je še velika švicarska loža „Alpina“ in potem pa osrednja nemška loža v Berlinu. Najbolj pa je razvito prostozidarstvo v Ameriki. V samih Združenih državah severoameriških se nahaja 50 velikih lož, ki nimajo nič manj kakor 11.780 podružnic.

Pri nas na Avstrijskem je prostozidarstvo od leta 1794 prepovedano. Pač pa je na Ogrskem zelo razširjeno; budim-peštanska velika loža ima 60 podružnic.

Na Slovenskem pa smo imeli za časa francoskega vladanja tudi že framasonsko ložo. O tej loži piše prof. dr. Lončar v svojem izbornem spisu „Politično življenje Slovencev“ na 2 strani sledeče: „V drugih državah so se zatirale humanitarne družbe, ki so se zbirale v framasonskih ložah. Framasonska loža za Ilirijo pa je našla zavetišče in pribežališče, da je mogla gojiti človekoljublje in krepost. Njeni udje so morali obljubiti, da ostanejo vedno poštenu možje. Razpravljati o religiji in ustavi jim ni bilo dovoljeno. Najrajši so vzprejemali med se izobražene možje, ki so se pečali z znanostmi in umetnostmi.“

Pomen Husov za našo dobo.

Mi ljudje XX. stoletja gotovo ne moremo soglašati v vsakem oziru z nazori Husovimi. Mi ne moremo več verovati v čudežno moč zakramentov kot je veroval Hus; ne moremo verovati v mnoge druge stvari kakor je veroval Hus. Otresli smo se predsodkov, katere je Husu vcepil milje dotične dobe, v kateri je živel. To je pač razlika med dobo XX. in XV. stoletja.

Toda kljub vsem razlikom, ki nas ločijo od Huse, nam je Hus vendar le tako blizu; ne moremo ga imenovati kot popolnoma srednjeveškega človeka, le srednjeveškega, ker z njim se nam odpira že nova doba, in on je že moderen človek. Zakaj? Zato ker je zahteval, ko je kostniški koncil hotel, da naj prekliče svoje

učenje, da naj mu *dokažejo*, zakaj so njegovi nauki krivi: *on je toraj postavil proti avtoriteti prepričanje, razum*; in ko je cerkveni zbor zahteval, da bi se mu brezpogojno vdal, je Hus izjavil, *da ne more ravnati proti svoji vesti*. Srednjeveški družabni red je temeljil na avtoriteti; Hus pa je proti tej avtoriteti, ki zahteva le vero ter slepo in brezpogojno pokorščino, propagiral pravo razuma — razuma, ki sicer ni nezmotljiv, ki pa se da prepričati z dokazi, toraj Hus je propagiral slobodo prepričanja — slobodo vesti. In v tem oziru Hus ni več srednjeveški človek, človek cerkve, ampak resnični krivoverec, človek naše sedajne in bodoče dobe.

„Išči resnico, poslušaj resnico, uči se resnico, ljubi resnico, govori resnico, drži se resnice, brani resnico do smrti,“ tako nam kliče Hus — imej pogum misliti samostojno, ne zadovoljaj se samo s tem, kar ti drugi pridigujejo, kar te drugi uče, kar ti drugi zapovedujejo verovati, ampak vse prevdari s svojim lastnim razumom, imej prepričanje in odločnost, da se tudi priznaš k temu prepričanju . . . Imej vsaj toliko odločnosti, da delaš po svoji vesti. Bodi človek samostojen in ne le igrača in orodje v rokah drugih ljudij. Taki so Husovi nauki, nauki njegovega življenja in smrti.

Česče se nam pravi, da je dandanes brezpomembno vzbujati spomine na Husovo dobo, ker je dandanes druga doba — in tudi cerkev je drugačna. Res je, krivovercev se ne sežiga več na grmadah. Delala pa bi to hijerarhija še vedno rada, če bi šlo. Ali pa je res izginil dandanes duh nasilja? Ali se je morda cerkev povrnila k mišljenju čistega krščanstva, katero ne pozna nasilja. Ali ne preganjajo duhovniki tistih, ki imajo drugačne prepričanje, ako ne drugače vsaj s sovraštvom, hujskanjem ljudstva, denunciacijami? Ljudi, ki se ne boje javno priznati svojega prepričanja, se preganja, odpušča od dela in uradov, vničuje se jim eksistenco. Druge se zopet sili z raznimi sredstvi k hinavstvu. Katoliško časopisje je polno laži o ljudeh drugačnega mišljenja; obračajo resnico, hujskajo, poslužujejo se vsakovrstnih nasilnih sredstev. Ne strašijo se tudi posluževati se fizičnega nasilja.

Kdor ima oči za vid, vidi; in zajedno ve, da je tudi dandanes potreba odločnosti in poguma k temu, da se človek ne boji priznati javno svoje prepričanje in delati pošteno po svoji vesti. Koliko ljudi n. pr. bi že bilo iztopilo tudi pri nas na Slovenskem iz cerkve, ko bi se ne bali za svojo eksistenco oziroma za eksistenco svojih otrok, oziroma ko bi se ne bali sovraštva svojih sosedov. Boj za slobodo prepričanja in vesti še davno ni dobojevan; *še vedno vlada nasilje — in mnogo ljudi temu nasilju podleže*. In tu smo prišli k največjemu pomenu Husa za našo dobo: *Hus se nasilju ni upog-*

nil. On je vedel, da če vstraja pri svojem prepričanju, da ga bo to prepričanje veljalo ne le urad, ter da bo izgubil mnogo bivših prijateljev, ampak tudi življenje; a ne samo, da bo izgubil življenje, ampak da bo mučen in sežgan na grmadi. Bil je človek in gotovo se j: tudi v njem pojavil strah; toda ta strah je premagal in prinesel raje vse muke kot pa bi zatajil svoje prepričanje in ravnal proti svoji vesti. To je vzgled odkritosti, poštenosti, značajnosti, ki ga nam daje tu Hus. V teh besedah je povedano vse.

To je pošteno in pravo, da človek posluša svoj notrajni glas, da se ravna po svojem razumu, po svoji vesti, naj ga kliče kamkoli, brez ozira na žrtve, katere mora doprinesiti.

In v tem je tudi ves pomen življenja; ker ako ima življenje kak pomen, je gotovo ta, da bi človek ne izgubil, in ne zapravljal tega, kar je najdražje: *častno prepričanje, razum in vest.*

In v tem oziru nam Hus ni le kot lep spomin, ampak nekaj več: predhodnik, vodnik, pojdemo za njegovim glasom. Ne na grmado in v smrt, ampak v življenje in na delo kakor pravi Havliček: „*Nekdaj so možje umirali za čast in blaginjo svojega naroda; mi pa hočemo radi ravno istih vzrokov živeti in delati.*“

Darwinizem.

Selekcijska teorija.

Descendenčna teorija je bila pred Darwinom sicer dozidana, a treba jo je bilo z mnogimi dokazi podpreti in kavzalno utemeljiti.

Ta naloga je čakala sedaj Ch. Darwina in on jo je po 22letnem delu tudi izpeljal. Nabral je neizmerno gradiva in to je podal v knjigi „O nastojih vrst“ (On the origin of species by means of natural selection) leta 1859.

Seveda je moral zavreči mnenje o konstanti vrst in on je to Linné-Cuvier-jevo dogmo temeljito izpodbil. Kajti če bi obstajale neizpremenljive vrste, bi morale vsaka zase imeti popolnoma svoje morfološke in fiziološke značaje, ki bi bili konstantni. Vsaka vrsta bi bila natančno omejena in bi bilo vsled medsebojne različnosti in kot znak dobre vrste (bona species) vsako križanje nemogoče. To bi bila definicija dobre vrste, kakoršne bi morale eksistirati po Linné-jevem mnenju.

Vendar je pa že stara stvar, da vrsti konj in osel producirata novo potomstvo, ki združuje karakter obeh vrst.

V rastlinstvu najdemo hibridacijo (križanje dveh različnih vrst) ravnотako kot v živalstvu. Omenim naj samo en slučaj.

V naših vrtovih najdemo povsod vrtni jeglič (Primula pubescens) z rdečimi cvetovi, a venčni listi prehajajo proti grlu v rumeno barvo. Ta primula pubescens je pa bastard, ki je nastal iz starišev, ki živita na naših planinskih pašnikih namreč iz rdeče primula hirsuta in rмене primula auricula.

Da bi rešili konstanto vrst so pa formulirali dogmo tako, da različne vrste ne rode plodovitih potomcev. To je sicer resnično pri muli, a potomci psa in volka, labuda in gosi in mnogih rib se ne óziraje na aksijom o neizpremenljivosti vrst veselo plode dalje.

Najjasnejši dokaz nemogočnosti karakteristike vrst v Linné-jevem smislu pa je znameniti slučaj porto-santoških kuncev. (Porto-Santo je mal otok 55 km. severovzhodno od Madeire.) Na ta otok so l. 1419 zanesli evropske kunce, ki so se po njihovi navadi kaj hitro razmnožili in postali vsled njihovega števila že škodljivi, kakor v sedanjem času v Avstraliji.

A porto-santoški kunci so popolnoma izgubili svojo prejšno obliko, postali so sivi, majhne velikosti, podobni podganam, se privadili nočnemu življenju in podivjali. A kar je glavno, ne dado se več križati z evropskimi kuncji, svojimi predniki, postali so torej nova vrsta in Linné bi jo moral imenovati dobro. Zato jim je dal Ernst Haeckel novo ime Lepus Huxleyi. Avstralski kunci pa postajajo vedno bolj plezalci kakor n. pr. veverica.

Z tega vidimo, da je nemogoče določiti konstantno vrsto, ker je ni.

Če pa že med vrstami ni nobene prave meje, je za sistematika še večja preglavica, kaj početi z zvrstjo (varietetom). V vseh sistematičnih delih dobimo poleg glavnih vrst celo vrsto sovrst, katere za silo razlagajo s slučajnimi klimatičnimi ali lokalnimi različnostmi, a mi vemo, da to ni nič drugega kot varijacija starejše oblike, ki bi končno, če bi mogli zadosti dolgo opazovati dovedla do zvrsti in končno v popolnoma novo „vrsto“. Iz vsega tega je jasno in Darwin je to tudi prav tolmačil, da so varietete samo pričetki novih vrst.

S pomočjo vseh teh dokazov pa je Darwin dovedel staro descendenčno prepričanje o razvoju vrst do končne veljave in dokazal, da je v vsej živi naravi neka varijacijska mogočnost, ki počasi pretvarja eno vrsto v drugo. Vse vrste so torej nepretrgana veriga. Vprašanje je sedaj samo, zakaj pa ne žive vse medstopnje od ene vrste do druge; zakaj so izumrle in so ostali samo najbolj oddaljeni potomci obeh varijacij, med njimi pa prepad, vsled katerega so prišli do mnenja, da so vrste med seboj

različne? Na to vprašanje je odgovoril Ch. Darwin s principom boja za obstanek (struggle for life), po katerem ostanejo samo za življenje najsposobnejše oblike ohranjene.

S tem, da je Ch. Darwin z nova in natančno dokazal, da prehajajo vrsta v vrsto, pa ni še rešil svoje naloge, najtežje je bilo razvozlati vprašanje, zakaj se to godi in oni problematični variacijski možnosti je bilo treba dati trdno realno podlago in jo naravnim potom kavzalno utemeljiti.

V ta namen bomo kakor Ch. Darwin razmotrivali štiri točke: 1. variacijo v stanju domestikacije, 2. umetni plemenski izbor, 3. variacijo v naravnem stanju in 4. naravni plemenski izbor.

1. Iz vsakdanjega opazovanja vemo, da si nista dva individua nikoli popolnoma jednaka. To velja ravnotako za mladiče iste mačke, kakor za semena iste rastline. Klimatične razmere, hrana, gibanje oziroma gojenje, vse upliva individualno na pojedince, ki se potem vsak po svoje razvija. Ravno subjektivno občutje zunanjih uplivov in vsled tega različnost njihove reakcije daje bitju možnost variacije, kajti če bi enaki uplivi pri vseh živih stvareh proizvodili enake občutke, bi morale biti tudi posledice enake in variacija bi bila nemogoča. Ker pa subjektivni občutki proizročajo variacijsko možnost, zato nam je jasno, da se skrajno težko dobi dva individua, ki bi si bila popolnoma podobna. Ker pa se variacija vrši počasi in stopnjevito, zato človeško življenje ni zadosten čas za opazovanje. Vendar pa lahko pospešujemo variacijo in to najlažje pri domačih živalih.

2. Zgodi se pa to z umetnim plemenskim izborom. O umetno pospeševani variaciji Darwin sam navaja mnogo interesantnih vzgledov v knjigi „Živali in rastline v stanju domestikacije (Variation of animals and plants under domestication“ (1867.). Leta 1596 so upeljali hijacinto na Angleško, leto pozneje so bile po Gerardu znane že 4 varietete, Parkinson govori 1629, že o osmih in Paul omenja 1864. že 700 zvrst!

Med živalmi je posebno mnogo golobjih varietet že tako izpremenilo svojo konstitucijo, da si niso le po svoji zunanosti skrajno nepodobne — kajti nekatere zvrsti imajo mehak in kratek kljun, angleški golobjelistonoše pa imajo debele kljune z mnogimi kožnatimi izrastki; drugi imajo v repu 13 peres, dobi se pa varieteteta (Pfauentaube), ki ima 40 repnih peres — ampak je tudi anatomija posameznih varietet različna. Tako ima golob-listonoša 38 členov v vretenici, neka angleška vrsta (Kropftaube)

pa 43. In vendar so vse te zvrsti nastale iz skupne oblike columba livia. Z umetnim plemenskim izborom lahko človek doseže najrazličnejše varietete. Darwin sam nam pripoveduje, da so v nekem angleškem plemenskem društvu določili, naj bi španski petelju, ki ima mehak viseč greben, nosil svoj greben po koncu in v petih letih ga je že nosil po koncu. Na Japonskem so z umetnim plemenskim izborom dobili peteline s 4 m. dolgimi repnimi peresi in ko so na Angleškem določili naj bi kokoši imele bradaste šope so v 6 letih v kristalni palači londonski res razstavili 57 skupin bradatih kokošij.

Te uspehe so pa dosegli le vsled upoštevanja dveh glavnih fizioloških principov prilogodenja in podedovanja.

Za svoje poskuse vzamejo izmed mnogih oni par, ki ima vsaj prve znake one lastnosti, katero hočejo. Izmed mladičev vzamejo zopet ona dva, pri katerih je dotični znak najočitnejši in tako se z vsako generacijo večja zahtevana lastnost. Na ta način pri nas križajo ovce z najlepšo dlako in tako kmalu dobe volno najboljše vrste. S kopičenjem neznatnih razlik od splošne lastnosti dobimo tako novo pasmo.

3. Variacija se pa ne razteza samo na domače živali ampak je, kakor smo že dokazali lastnost vsega živečega.

4. Kakor deluje med domaćimi živalmi umetni, mora gospodovati med živalstvom v naravnem stanju naravni plemenski izbor. In res je dokazal Darwin, da tak faktor v naravi tudi v resnici eksistuje, to je naravni izbor ali naturalna selekcija. Kar napravlja človeški razum pri domačih živalih, to proizroča boj za obstanek v naravi. S tem smo dospeli do najvažnejše točke selekcijske teorije.

Boj za obstanek, ki slepo divja, brez vsake božje previdnosti, vstvarja in izpopolnjuje. Da ga pa bolje razumemo moramo pomisliti, da je boj tam najhujši, kjer ima veliko individuov enake interese in to je pred vsem pri pripadnikih iste vrste, kjer hočejo vsi enako hrano, prebivališče, brambo i. t. d. V tem boju za svoj obstoj bo zmagal tisti, ki bo najlažje prenašal njegove težave. V naravi je torej med živalmi izbor, nekatere zmagujejo, druge zastajajo in kar je umetno delal človek s tem, da je one, ki so se odlikovale v kaki lastnosti, križal in tako dosegel povečanje dotične lastnosti, to dela narava z onimi, ki najlažje prestajajo ta boj, kajti te se ohranijo, slabejše pa poginejo, lastnosti preostalih pa se s podedovanjem kopičijo in tako se vrsta boljša. Če se pri živali prikaže kaka variacija oblike ali funkcije, ki koristi

živali v boju za obstoj, bo imela ta žival več upanja na obstanek, pri potomcih bo nastopila ta varijacija še v večji meri in tako dobimo novo varietetno ali vrsto.

To je princip naturalne selekcije ali „preostanka najpripravnijih“ (das Ueberleben der Bestausgestatteten), kakor to dobro imenuje Herbert Spencer.

Boj za obstanek je torej vzrok, ki tvori nove vrste s pomočjo varijacije. Varijacija individua je pa ugotovljena vsled izpremenljivosti življenjskih okoliščin in vsled križanja (allogamija).

Da pa ne odpade faktor, ki provzroča v naravi večer razvoj in varijacijo, treba je, da boj za obstanek vedno eksistira in da ne preneha. Tudi za to skrbi narava. Znano je, da se vse žive stvari, živali in rastline razmnožujejo v mnogo večjem številu, kot to dopuščajo eksistenčne razmere. Mislimo si, da rodi lisica letno tri samce in tri samice in ti redno tako dalje. V desetih letih ho iz prvega para nastalo 118.098 lisic in v naslednjih par letih bi že presegale milijon. Jednako v rastlinstvu. Vzemimo divji kostanj (Aesculum Hipocastanum). Če bi iz vsakega sadu postalo novo drevo, bi v kratkih letih ne moglo biti nobenega drevesa razven kostanja. Za vse potomstvo je zemlja torej premajhna, opraviti imamo z preveliko produkcijo. Mnogo milojonov živih stvarij je torej preveč in ker se nihče ne umakne na ljubo drugemu mora nastati med vsemi temi boj, katerega ljutost bomo razumeli, če pomislimo, da mora milijonkrat več življenj poginiti, kot jih sme in more ostati. Le kratko primero o tej točki. Če od vseh lisičjih parov, ki žive v istem gozdu vsak vsakoletno izkoti 5 mladičev, torej v 7. letih 35, tedaj mora od vsakega prvotnega para, da se število lisic ne poveča, kajti drugače bi ne imele dosti hrane, 33 mladičev poginiti in le 2 moreta živeti, ki potem nadomeščata stariše.

Če primerjamo plodovitost živali z njihovo nevarnostjo pred uničenjem, vidimo in to je spoznal Darwin sam, da se žival, kolikor večjim nevarnostim je izpostavljena, toliko hitreje razmnožuje. Pri sesalcih mladiči letno skoraj nikoli ne presegajo števila 10 (pri miši 30), pri ribah, kjer je nevarnost za jajca večja in kjer tudi samec ne more tako lahko oploditi vseh, je število jajec 100—300.000 pri trakulji pa, kjer mora vsako jajce, če se hoče razviti priti iz človeka v svinjo in iz svinje zopet v človeka, že 100 milijonov.

Kakor velik pa je ta boj med vrstami, tolik le ne more biti, da bi ena vrsta popolnoma iztrebila druge. Recimo, da žive v nekem gozdu izmed večjih sesalcev samo

lisice in zajci. Če se lisice preveč razmnože, je to večja nevarnost za zajce in zajci se bodo po številu zmanjšali. S tem pa mladim lisicam odpade zadostna hrana, zato bodo postale slabše in njih število bo padlo. To pa je zopet ugodno za zajce, ki bi dobili s tem boljšo eksistenčno možnost in bi se hitreje množili. Tako uplivajo vrste regulujoče druga na drugo.

Ta klasični Dorwinov vzgled nas uči dvojega. Prvič dokazuje resničnost stavka, da se pri vsaki živali le toliko jih ohrani, kolikor je potrebno za obstoj vrste, prevelika razmnožitev pa bi vrsti ne koristila toliko, kakor škodila. Drugič pa kaže izbor najboljših v boju za obstanek. Lisice bodo one izmed zajcev, ki so nekoliko slabši glede na hitrost, vid, sluh i. t. d. preje ugonobile, dobri zajci pa se bodo najdalje ohranili in tako rodili tudi najboljše potomstvo. Tako bi postajali zajci vedno boljši. To bi pa uplivalo tudi na lisice, ker bi tako izboljšane zajce vedno manj lisic ujelo.

One, katere bi „izboljšane zajce“ ne mogle več loviti, bi vsled nedostajanja hrane ostale slabo razvite in bi ne mogle imeti takega potomstva, kot krepke lisice. Zato se bodo razmnoževale le druge in rodile tudi izboljšano potomstvo. Tako se recipročno izboljšujeta obe vrsti.

Taka regulacija in upliv vrst na vrste pa nima samo tako ozkih mej, kakor je razvidno iz zgoraj omenjenega slučaja, ampak naletimo ga tudi tam, kjer bi skoraj ne mogli kaj takega pričakovati. Tako pripoveduje Darwin, da na Novi Zelandiji ni detelja nikoli rodila semena in so ga morali uvažati vsakoletno iz Angleškega. Končno so pa izprevideli, da deteljo oploduje samo čmrlj, in mesto novega deteljinega semena so upeljali čmrlje in nato je novo-zelandska detelja takoj dobila seme.

Iz vsega navedenega smo razvideli, kako važen faktor je borba za obstanek pri naravnem izboru. Dasi pa deluje popolnoma slepo, brez načrtov in pameti, presega naravni izbor umetnega znatno, ker ne deluje samo v jedno smer, ampak radijarno, na več strani ob enem in ker mu je na razpolago brezmejna doba in vse živalstvo.

V boju za obstanek si živali in rastline največ pomagajo s prilagoditvijo na oni medij v katerem žive in kateri jih obdaja. Tako so polarne živali dobile belo dlako in rastline bolj kočmaste liste in stebila. Rujavi zajci, ki so zašli na severne kraje, so se morali tudi tukaj skrivati pred rdečkastimi lisicami. Oni, ki so imeli nekoliko svetlejšo ali že belo progasto dlako so se lažje skrili, ravnotako so se bolj svetle lisice lažje priplazile neopažene do zajcev,

ker jih je bela pokrajina bolje zakrivala. Te živali s svetlejšo dlako so vsled tega lažje prestajale boj za obstoj, pri potomcih so se ti koristni znaki kupičili in dobili smo bele snežene zajce in bele polarne lisice, oboje varijetete naših rujavih zajcev oziroma rjavordečih lisic. Pustinske živali so tako dobile svetlo-rmeno dlako (lev, kamela), tiger pisano, progasto, podobno jaguar, ker bivata v bičevju. Nasprotno pa mnoge žive in nenavadno intenzivne barve ne služijo tako dobro za skritje živali, kakor za strašilo; n. pr. pri močeradu. Tudi stud vzbujajo mnoge barve. Tako kokoši ne jedo gosenic, ki žive na volčjem mleku (Wolfsmilchschwärmerraupe). Če jo pa pobarvamo zeleno, jo sicer poje, a taka preslepljena kokoš ne bo jedla sedaj tudi nobene zelene gosence več, ker je imela ta pobarvana okus one, katero zametuje.

Če se živali pomagajo s hitrim tekom, skrivanjem, i. t. d., živali s takimi zopernimi barvami zametujejo vsako skrivanje, lazijo počasi in žive ne oziraje se na druge, ker jih že barva, neprijetni sokovi, ki jih izločajo, pri rastlinah bodice, branijo sovražnikov.

Drug važen faktor prilagodjenja je mikrija. Mnoge živali posnemajo namreč druge v obliki, barvi ali obnašanju, pa samo take, ki imajo kako tako obrambno sredstvo, ki ga posnemalcem manjka.

Nedolžni metuljček *Leptalis orise* si je za boljšo obrambo nadel popolnoma isto barvo z enakimi pikami kot nepriljubljeni *Methone psidii*, da tako vara one, ki bi si radi privoščili njegovo pečenko, pa si ne upajo prav, ker ne vedo, če bi ne bil nazadnje vendar le *Methone*, ker mu je tako podoben... Ravno tako si je hrošč *Coloborhombus fasciatipennis* nadel podobo ose *Mygnumia aviculus* in zaradi večje podobnosti žrtvoval celo krvone perutnice, tako da ima kot ose samo kožnate, samo, da se lažje izogne nasprotnikom, ki mislijo, da imajo opraviti z oso in njenim želom.

Kako smo nezaupni proti gobam, ker imajo užitne in strupene večkrat popolnoma jednako podobo, in to reši gobe velikokrat smrti v človeškem želodcu.

Podobno je pri kačah. En sam vzgled. Koralni gad (*Elaps*) iz južne Amerike, zelo strupen reptil, ima kožne luskinde rdeče, črno in belo barvane. Isto barvo si je navzelo kar 8 neotropičnih kačjih vrst *Hydrops*, *Atractus*, *Ilysia*, *Erythrolampus*, *Urotheca*, *Lystrophis*, *Sinophis* in *Oxyrrhopus*. Strupena je samo *Elaps*, sumljivi, *Erythrolampus* in *Lystrophis*, ostale so pa popolnoma nedolžne in vendar se jih nihče ne loti, ker jih podobna barva z strupenimi brani.

Druge živali so popolnoma podobne suhim vejam, listom ali lišajem (vešča Moma Orion, ali *Listhinus nigrocristatus*, hrošč iz Madagaskarja).

Tudi notranji ustroj in vsa organizacija, instinkt in duševne zmožnosti, vse se lahko izpremeni, da se prilagodi napopolnejše na dotični način življenja. Krti so dobili lopataste noge, veverice močan košat rep za opiranje in krmarjenje v zraku pri skokih, somi in alki plavutaste ekstremitete in vodne ptice, mastne žleze, da si namažejo perje, ki se vsled tega ne zmoči.

Pri parazitih pa opazamo degeneracijo, saj oni ne rabijo prebavnih organov in tudi mnogo čutov ne, zato jim ti v njihovo korist, saj so jim nepotrebni — degenerujejo. Zanje je torej nazadovanje za obstoj koristnejše in zato nazadujejo. Posebno karakterističen je slučaj kerguelskih hroščev, ki so vsi v razliko z njihovimi sorodniki na celini izgubili perutnice. Ta degeneracija pa jim je samo v korist, da jih pogostni viharji ne dohite leteče in ne pomečejo v morje.

S tem smo prišli k poglavju o rudimentarnih organih. To poglavje je za one, ki verujejo na „stvarjenje“ vrst in ne na razvoj popolnoma nerazumljivo, evolucionistom pa je to lahko umljivo. Zakaj je na pr. bog ustvaril človeku slepič, ko ima od njega edino nevarnost, da se mu vname in ga le težka operacija reši življenja. Neumljivo bi nam bilo, če bi nam Darwinova teorija ne odgovorila. Človek je poraščen s svilenom dlakico, ki je popolnoma brez pomena — sedaj, a našim prednikom je služila, kot še sedaj skoro vsem višjim živalim. Naša dlaka je rudiment, preostanek. V notranjem kotu očesa imamo sledove tretje trepalnice (*Nickhaut*), ki je pri pticah razvita. Pripadnikom ustvarjenih vrst je vsak tak pojav velika preglavica, evolucionistu pa dokaz njegovega prepričanja, da se vsled izpremenjene funkcije izpremeni tudi organ. Vsled take izpremenitve funkcije pri rudimentarnih organih nastopa vedno večja degeneracija, pri organih pa, ki so še v rabi in od katerih izboljšanja lahko celo pričakujemo koristi v boju za obstanek, pa se izpopolnjujejo. To vidimo pri vseh naših čutih. Vzemimo vid. V začetku vidimo, da živali z vso kožo čutijo razliko med svetlobo in temo in imajo občno dermatoptično funkcijo. Koncentracija te funkcije na določen del kože pa učini, da lažje določimo smer luči ali sence, kar je seveda zelo važno in tako smo dobili oči. Te so tem boljše, čim več črnega pigmenta se nakopiči ob vstopu živca in če pride k temu še leča. Oboje se je vsled potrebe razvilo.

Da se vsled izpremenjene funkcije razvijajo ali degenerirajo, skratka izpreminjajo organi, dokazuje druga glavna podpora darwinizma homologija, ki tvori z rudimentarnimi organi poglavje morfologije. Homologija nam kaže, da se je n. pr. pri morskem raku onih 20 parov priveskov, ki so vsi homologni, vsled izpremenjene funkcije izpremenili v oči, tipalnice, čeljusti, škarje in noge.

V rastlinstvu je pa spoznal že Goethe, da se čaša, venec, prašniki in pestič, torej vsi cvetni deli razvijejo iz popolnoma homolognih listov. Vsled atavizma se tedaj včasih zgodi, da se prašniki zopet izpremenijo v liste (največkrat v venčne) in tako dobimo polne cvete (flores pleni, gefüllte Blüten). Tudi poglavje o homologiji je razumljivo le na podlagi prilagoditve, ki je kavzalno utemeljeno v naravnem izboru vsled boja za obstanek.

To so glavne in vodilne ideje selekcijske teorije, ki sloni edino na mehaničnih principih in zato zasluži popolno verjetnost.

S svojo selekcijsko teorijo je Darwin razložil premnogo pojavov v naravi, kateri so bili poprej naravnost nerazumljivi in ker je človek le hotel vedeti vzrok njihove eksistence, izvajal je njih izvor od stvarstva nekega nadčloveškega bitja. S selekcijsko teorijo je pa tudi potrjena descendenčna teorija, katera je do Darwina visela v zraku, ker njeno kavzalno razmerje z naravo in princip, po katerem bi razlagali razvoj vrst, ni bil znan. Z Darwinom je prišla descendenčna teorija takoj v splošno veljavo, zato imenujemo Darwina tudi utemeljitelja evolucionizma.

Pomožne teorije.

Darwin je dokazal trditev o splošnem razvoju in izboljševanju kot resnično. In ta resnica velja tudi za njegovo lastno teorijo.

Še je ostalo nekaj nerešenih vprašanj, katere se mehaničnim, potem ne da lepo razlagati in ta so največ vprašanja estetične vsebine. Zunanost živalin, barva, vonj, okus, lepota i. t. d.

To je uvidel Darwin sam in l. 1871. je v knjigi o spolnem izboru („The descent of man and on selection in relation to sex.“) razvil novo teorijo, ki naj izpopolni njegovo transmutacijsko (selekcijsko). Kako naj si razlagamo svetle in žive barve metuljev, kolibrijev, rastlin, kako različne vonje in sekrete rastlin, na to nam odgovarja seksualna selekcija, na katero je ob enem z Darwinom, kakor tudi na selekcijsko teorijo prišel Wallace.

Te različne po teoriji o prilagoditvi neprilagoditve, izdajalske barve razlaga spolni izbor tako kakor različne živalske glasove, namreč za sredstvo po katerem se živali med sabo spoznavajo. Tudi ta pojav je zopet razumljiv na podlagi naravne selekcije, ker se najbolj razmnožujejo one živali ki se najlažje najdejo, to so pa tisti, kjer je njihov karakter najizrazitejši.

Že poprej smo kazali na dejstvo, kako zelo se večkrat ločijo spoli iste vrste, da bi jih nevedč človek smatral za popolnoma različne vrste. To vidimo pri pavu, fazanu, kosu, rajčici in dr. Tu imamo opraviti s spolno raznoličnostjo (dimorfizmom), ki odlikuje samce z lepšo zunanostjo, boljšimi čuti, močnejšim telesom in večjo močjo, kot samice.

Prvo lastnost, ki pripada samcem v večji meri, kot samicam, živahnost barv in lepoto form razlaga Darwin s tem, da ima samica čut za lepoto in si izbere najlepšega izmed znanih samcev. Tako se najbolj razmnožujejo „najlepši“ samci in svojo „lepoto“ s podedljivostjo (Vererbung) v vedno večji meri prenašajo na potomstvo. Čudno je, da tu varijacija barv ni mogoča na vse strani, ampak poznamo le rjave vrabce, črne vrane, sive sove in podobno. Moglo bi se misliti in dr. Konrad Guenther v svoji razpravi „Der Darwinismus und die Probleme des Lebens“ tudi res misli, zakaj si ne žele samice vrabcev zelenih samcev in če bi konstantno vstrajale pri tej zahtevi bi morali samci, če hočejo, da bi kdaj dosegli radosti rodbinskega življenja le pričeti resno misliti, od kje naj si pričarajo zeleno obleko. No, dobro, da reveži ne bodo prišli nikoli v tak neprijeten položaj, ker si samice ne bodo želele zelenih vrabcev, kakor bi n. pr. jaz ne mogel zahtevati, naj bi moja žena imela naravne zelene lase, ker je prvič to kemično nemogoče — barve proizročajo namreč razni kemični procesi — in drugič ker so estetski občutki le taki občutki, ki bazirajo na realnih občutkih (Vorstellungsgefühle). O vseh teh pojavih smo pa že zgoraj rekli, da so estetske narave.

A ne samo izbor samic, tudi drugi faktorji uplivajo zelo na večjo popolnost samcev od samic.

Preidemo zopet k Wallace-u.

Zakaj imajo cvetice barve, vonj? zakaj samci živali bistreje čute? — Mi vemo, da je mnogo rastlin prilagodilo svoje spolne organe izključno opravljanju s pomočjo žuželk. Če žuželk ni, se rastlina ne more oploditi. Torej vabi z barvo, vonjem, medom in velikostjo cvetov žuželko. Žuželka je pa zopet navezana na rastlino, ker živi

od cvetnega prahu, torej pride na tiste cvetice, ki jo že od daleč vabijo s svojimi zapeljivostmi.

In drugo vprašanje! Znano je, da ima vsaka živalska vrsta svoj poseben vonj, ki nanzanja, da ima član vrste z članom iste vrste opravila.

Kolikor bolje voha n. pr. samec svojo sorojakinjo, toliko prej jo bo dobil in zopet smo pri starem procesu prilagodjenja in podedljivosti, ki stopnjujeta koristne varijacije.

Večkrat se zgodi, da se dva ali več samcev sreča na poti k isti samici. Da bi odstopili z ožira na druge ni upati in če so dosti vročekrvni in to so v času ženitve tudi mrzlokrvne živali, tedaj je boj neizogiben. Do boja pa ne pride vedno, ker imajo samci razne strašilne naprave, tako jeleni roge, petelini ostroge, purani drsajo z razpetimi perutnicami potleh, pahljačasto razprostro repne peresa in mnoge kožne grbe na vratu se jim napno vsled povečanega krvnega pritoka in celo malo ščene nam imponuje, če nas predrzno naskoči z lajanjem in samo pokaže zobe. Zato skrbe samci, da imajo kar najbolj bojeviti značaj, ki bi potem manj bojevite preplašil in bi bojeviteži imeli lažje delo pri preskrbetju samice. Wallace zato govori o „izboru onih, ki izgledajo najmočnejše“, ne o „izboru najmočnejših“. Vendar pri mnogih lahko govorimo tudi o zadnjem pojmu in n. pr. naši martinčki so vzgled bojevitosti. Tu strašila ne zaležejo dosti, vedno pride do pretepa, če se več samcev smuče okrog iste samice. Samci se grizejo, da krvave, celo repi frče odtrgani po zraku in zadnji zmagovalec poje kar na bojnem polju često odtrgani rep premaganega.

S seksualno selekcijo res lahko razlagamo mnogo preostalega, kar nam ne pove selekcijska teorija.

Druga važna teorija, ki pa ne razlaga oblik posameznih individuov, ampak ima za glavno vsebino nastoj vrst s pomočjo izolacije. Krajevna ločitev dela živali iste vrste onemogoča križanje z drugim delom in ta del se vsled mogočih izpremenjenih pogojev, življenja prilagodi tem in postane s časoma nova varijateta. Če se pa križanje dosti zgodaj zopet omogoči se novopridobljeni karakter vsled atavizma (Rückschlag) zopet izgubi in pričeta varijateta se zopet vrne k staremu deblu.

Tudi s pomočjo te izolacijske teorije se lahko izpopolni mnoga mesta in doseže še večja jasnost v vsem darwinizmu.

Če še enkrat premislimo vse povedano, tedaj dobimo ne samo bolj ali manj jasno sliko darwinizma, ampak tudi prepričanje,

da je evolucija z darwinizmom dosegla veliko zmago in nam utrdila naše mehanistično, monistično svetovno naziranje.

Upliv darwinizma na vse naravoslovje in na celo kulturo je neizmeren. Darwinov častni priimek „Kopernik ali Newton organskega sveta“ je opravičen v polni meri. Dasi pa, kakor že poprej omenjeno njegova teorija ni še do zadnjega popolna in ne obsega, kar moramo zahtevati od razvojne teorije, vendar je trdno določila pot vsemu prihodnjemu naravoslovju s tem, da nam je pokazala pot evolucije, večnega razvoja. Pomen in upliv darwinizma je Ernest Haeckel krasno opisal sledeče na kongresu nemških naravoslovcev v Eisenachu:

„Kakor je na tem svetem mestu (Wartburg), na tem trdnem gradu svobodnega raziskovanja pred 360. leti Martin Luther z mogočno roko raztrgal lažnjivo mrežo svetovladnega papeštva in s svojo reformo na glavi in udih uvedel novo ero kulturne zgodovine, tako je v naših dnevih Charles Darwin z enako nepremagljivo silo uničil gospodujoče zomote mističnih stvarstvenih dogem in pripeljal vse čutenje, mišljenje in delovanje človeštva z reformo razvojne teorije v nove, višje tire. Res je imel sicer Darwin po značaju in delovanju večjo podobnost z mirnim in tihim Melanchtonom, kot z energičnim in navdušenim Luthrom, a obseg in pomen velike reformacije je bil v obeh slučajih podoben, v obeh slučajih pomenja nov razvoj človeškega razuma.

Nerazrušljivo stoji uspeh, katerega je dosegel Darwin z reformo znanosti v tako kratki dobi 23. let. Kajti nikoli, odkar obstoja človeška znanost, ni kaka teorija tako globoko segala v vse umstveno življenje in delovanje v obče in v osebno prepričanje posameznih znanstvenikov, nikoli vzbudila tako odločnega odpora in nikoli ga v tako kratkem času popolnoma premagala. Če še tu pa tam kak brezmiselni empirik napada darwinizem, gre misleče naravoslovje z ramo skomigaje mimo takih monologov.“

Kljub prizanesljivosti in skrajno mili obliki Darwinovih dokazov, pa so se takoj vzdignili strupeni sovražniki darwinizma in ker niso mogli nastopiti proti njegovemu nauku, pričeli so grd oseben boj. Nič pa ni bolje branilo Darwina, kot nepremagljive njegove teorije, katere so kljub temu, da je Darwin nekoliko precenjeval svojo seksualno selekcijo in kljub povdarjanja o imenitnosti Weismannove germinalne selekcije, M. Wagnerjeve migracijske teorije, ali neolamarckizma ohranile svojo popolno veljavo, dasi s časom res nekoliko izpopolnjene z rezultati novejših raziskavanj.

Kot največja pridobitev darwinizma za vso kulturo pa je smatrati evolucionizem, ki nam kaže, da ni nobene razlike med živo in neživo naravo, med telesnim in duševnim, da je vse le nepretrgana vrsta, vse večer razvoj. In ko razvoj organske narave v človeku doseže svoj višek, ni tu nobenega konca, ko naše telo razpade v svoje sestavine so te pogoj novemu življenju, ki se bo znova razvijalo kot doslej in doseglo še višjo stopinjo razvoja in popolnosti. To, da je evolucionizem v soglasju z zakonom o večnosti materije in neuničljivosti energije, je nov dokaz njegove resničnosti in na podlagi te večne resnice moramo uravnati principije našega mišljenja.

Krematorij.

Tekom teh dveh let kar se je „Svobodna Misel“ razširila po naši domovini, so se razmere med narodom že toliko spremenile v njen prilog, da more pričeti zopet z novim delom za napredek našega naroda. Pred par leti so bili sveti cerkvi najnevarnejši ljudje liberalci in socialni demokratje, danes so to že nedolžne besede in še le svobodomislec je tisti strah in groza za ubogo katoliško vero. Toda glejte čudo, poslednji čas opažamo, da se „pobožne ovčice“ ne strinjajo popolnoma z mnenjem višje cerkvene gosposke in — o čudo — uhajajo iz naročja matere cerkve — k brezvercem.

V duši slovenskega naroda lahko zaznamujemo v tem kratkem času tako velik prevrat, kakor se je izvršil komaj za časa reformacije. In še tedaj se je šlo samo za „očiščenje“, torej še vedno za katolicizem, danes pa je prišlo naše ljudstvo do prepričanja da ni le „očiščenja“ in moderniziranja treba v katoliški cerkvi, ampak da moderen in napreden človek cerkve sploh ne rabi, da je nesmiselno se učiti mohamedanskega, pravoslavnega, katoliškega ali kakoršnega že koli katekizma.

Naš narod bolj in bolj spoznava, da stoji današnje verstvo na šibkih nogah in ga veda in znanost od dne do dne bolj potiskata nazaj med nerazsodne in neizobražene mase. Veda in človekoljubje stopata zmagovalno naprej in triumfirata pri vseh izobraženih drugovih, pri vseh samostojnomislečih ljudeh. Napredek se širi s pomočjo tehnike in popularizacije znanosti naravnost brzih korakov med vse sloje, izpodriva stare tradicije, navade, obrede, vere, dogme, prinaša novih svežih in čilih idej ter skuša osamosvojiti človeško družbo, jo demokratizirati in laicizirati.

In tu v tem važnem duševnem prevratu ne smemo prezreti novega važnega poglavja našega družabnega reda, ki je ostajalo do sedaj tako zanemarjeno dasi zasluži v imenom hu-

manitete največje pozornosti, kako se ima namreč napredna človeška družba zadržati napram pokopavanju mrličev. Na prvi pogled se nam zdi to vprašanje nekako tuje in skoro nepotrebno. Kako pa naj pokopavamo mrliče, ako ne tako kakor smo jih do sedaj. Ako so jih sto in sto let pokopavali na blagoslovljena pokopališča, ali se naj dam jaz kako drugače pokopati, morda celo na „nežegnani“ kraj, bi dejal konservativce.

Tu zopet lahko vidimo kakšno moč ima navada, kako velik vpliv imajo tradicije in kako težko je obrniti človeštvo iz stare poti na novo smer. Koliko stane časa, napora in truda predno začne ljudstvo opuščati stare šege in se vdomači v napreduku.

In ravno način, kako se naj pokopuje človeško truplo le velevažno vprašanje ne le z ozirom na higijeno, estetiko, dostojnost, ampak tudi važen faktor za daljši razvoj kulture in duševnega, da ne rečem ravno verskega življenja naroda.

Ako premostrimo zdravstveno stran, katera nas sili k reformi današnjega načina pokopavanja nam ne more pokazati druge poti kot ravno pokopavanje z ognjem. Danes se položi razpadajoče človeško truplo v leseno rakev in to se zagrne v kolikrat čisto plitvo jamo. Kje more biti tu zajamčeno, da se razni sledovi nalezljivih bolezni, posebno kužnih, izgube, da so uničane vse one kali, ki bi mogle okužiti človeška bitja. Še več, kolikrat se pri izkopavanju jam zadene še na naravnost v največjem razpadanju se nahajajoče človeško truplo — ali naj bosta tu zrak in voda, ki prideta v dotiko z razpadlino morda nedotaknjena, zdrava in čista?

Zato je pač naravno, da je vojaška zdravstvena oblast, kljub načelom katoliške cerkve, celo kljub zakonu, ki v Avstriji izrecno zabranjuje sežiganje (vpepeljevanje) mrličev (namreč doma), določila, da se o priliki vojske ali podobnem slučaju, trupla najpreje sežge na posebnih ognjiščih s premogem in še le potem pokopljejo, da bi se tako zabranilo eventualnemu okuženju dotičnega kraja. Razlika med takim pokopavanjem z ognjem in krematorijem obstoji le v tem, da se v imenovanem slučaju res more govoriti o nekakem „sežiganju“ dočim se trupla v krematorijih „vpepele“, to je postanejo pepel le potom velikanske vročine segretega zraka v zato pripravljenem prostoru.

Da je ta način pokopavanja (vpepeljevanje) zdravstveno gotovo najboljši bo priznal vsak kdor se je natančneje bavil s tem vprašanjem, saj so v tej zadevi izšle že nebrojne knjige najboljših zdravnikov, ki dajejo vsi z ozirom na higijeno prednost pokopavanju z ognjem. Sicer imamo pa v našem navadnem življenju doma sami dosti primer, kako se zatekajo zdravstvene oblasti k ognju s tem, da pri nevarno nalez-

ljivih boleznih zapovedujejo sežigati bolnikovo perilo in dostikrat celo pojstelno in hišno opravo.

Važen moment, ki dalje zopet govori za vpepeljevanje, je tudi estetika. Vsak človek, pa naj si bo že kakoršnega stanu, gleda rad na to, da je njegovo telo vedno čisto in snažno, zato se vsaj enkrat ali pa večkrat na teden koplje, se umiva vsaj enkrat na dan ter tako prispeva k svojemu zdravju. Današnji nazori so namreč popolnoma drugi, kot oni, ki jih je vedno učila sveta cerkev, ko je nosil menih eno srajco celo življenje dokler ni razpala na njem, ali se pa celo življenje umil ni. Ako se tedaj človek snažno oblači in redno umiva ni to nikak lišp in nepuh, ampak spoznavanje pomena snage za zdravje in pa smisla za čistoto in lepoto.

Torej v življenju gledamo po možnosti na telo, ali pa naj to isto telo pozabimo, ko se nit našega življenja pretrga!? Ali naj naše telo razjedajo črvi in go'azen, ali naj naše truplo, nekdanj hram lepote in čistote gnije in polagoma razpada, ali naj naše telo, nekoč tako skrbno varovano in čiščeno trohni v vlažni zemlji, se razkrajja in spaja z vlažno prstjo v gnjusno mlako!? Ne! Kdor ima količkaj smisla za čistoto, kdor ima količkaj razumevanja za estetiko, komur je količkaj mari, da ostane njegovo truplo tudi po smrti čisto, neomadeževano, tisti gotovo ne pusti, da bi črvi razjedali njegovo telo.

Danes je navada, da se torej truplo pokopuje v zemljo, kjer naj postane po svetopisemskih besedah „prah in pepel“. V zemlji se truplo začne razkrajati, razpadati in postane po dolgih, dolgih letih res „prah in pepel“. Ako pa se truplo vpepeli, to je ako se ga „sežge“ (sežigati je nepravilen izraz, ker truplo se v resnici ne „sežge“, ker z ognjem sploh ne pride v dotiko, ampak le potom velike vročine spremeni v pepel in zato je pravilna beseda edino „vpepeljevanje“) tedaj se vrši isti proces, truplo se razkrajja in razpada ter postane istotako v par trenutkih „prah in pepel“, to je ostanejo le one trde snovi, iz katerih človeško truplo sestoji, vse ostalo v pari izpuhti. Razloček med prvim načinom pokopavanja in drugim je le ta, da v prvem slučaju potrebuje truplo leta in desetletja, predno postane „prah in pepel“, v drugem pa je truplo v nekaj trenutkih pepel. Poleg tega je pokopavanje v zemljo z ozirom na poznejše razpadanje naravnost gnjusno, dočim vpepeljevanje ne more vzbujati niti najmanjšega estetičnega odpora.

Poleg tega je pa še toliko drugih vzrokov, ki govorijo proti pokopavanju v zemljo in za vpepeljevanje, da jih ne moremo vseh naštetih, ker bi se morali pri tem pečati z vsemi podrobnosti vsakdanjega življenja, na katere se dosedaj niti pomišljalo ni. V prvi vrsti odpadejo tu vsakojaki verski obredi in ceremonije, ker po smrti ne rabi človek nikakšnih priproš-

nikov, nrazil in blagoslovov, njegovo truplo postane prej ali slej pepel pa naj bo blagoslovljeno ali pa ne. Človek si je že v življenju svest, da njegovo telo ne bo nikoli omadeževano ter pepel njegov razkropljen po zemlji in mešan s prstjo. Njegove lobanje ne bodo prekopavali grobokopi niti njegova groba odpirali onečuščevalci itd. Koliko bi se dalo še naštetih, na koliko vprašanj posameznikov odgovarja vpepeljevanje zadovoljivo dočim sedanji način pokopavanja sploh odgovora dati ne more.

Preidimo sedaj še h Krematoriju samemu. Kakšen je krematorij? Krematorij ima na prvi pogled vsaj večinoma podobo rimske bazilike. V sredini se dviga ogromna kupola, na strani pa eden ali pa dva stolpa (dimnika). V notranjosti je posebno odmenjen prostor, kamor se polaga rakev (dvojna ali pa celo trojna). Prostor (pravo vpepelišče) je okoli in okoli trdo zaprt. Zrak, ki je v tem prostoru (kjer se nahaja torej rakev s truplom) se razgreje do 900 stopinj in vsled tako velike vročine se truplo začne hipoma razkrajati ter postane v eni uri čisti prah. Ta prah, preostanki mrliča, se spravi nato v posebno urno (pepelnice), ki ima navadno podobo nizkega keliha z izbočenim pokrivalom. Urne se potem hranijo bodisi v posebnem oddelku krematorija navadno od 25—30 let po dogovoru, ali se pokopljejo v zemljo, v tujih državah navadno na blagoslovljeno pokopališče (katoliško, protestantsko, židovsko), se hranijo v kapelichah na domačih vrtovih, pepel znamenitih mož pa se hrani dostikrat v pepelnichah v muzejih (Naprstek v Pragi).

Okoli krematorija so dostikrat sezidane galerije odprte proti vpepelišču (n. pr. Pariz), ki imajo služiti grobovom navadnega pokopališča. Na stenah so namreč vzdane po vrstah v časovnem redu popolnoma enake ploščice navadno iz marmorja, na katerih so vtisnjena in izsekana imena vpepeljenih, stan, leto in kraj rojstva in smrti. Tu ne vidiš razlike med bogataši in ubogimi, kajti vseh znamenja in spomeniki so enako enostavni. Pri tej priliki se mi nehote vzbudi spomin na prizor, katerega sem videl v krematorskem pokopališču na vernih duš dan. Dotični krematorij se nahaja namreč sredi občanskega pokopališča. Dočim so bili grobovi ozaljšani z vencami in gorečimi svečami skoro prazni in zabuščeni, je nepretrgana množica hodila po galeriji vpepelišča, kojega nagrobne tablice so bile okrašene s cvetkami v žalujočih bojah. Bil je to imponanten pogled videti to veliko množico celí čas pod oboki veličastne stavbe.

Kar se tiče stroškov za vpepeljevanje v krematoriju (za sam proces) so različni. Tako pride v Nemčiji povprečno stati en tak pogreb od 30—60 M, seveda brez vožnje itd. dočim stane v Parizu samo od 3—5 fr. Največ je torej odvisna cena od števila pogrebov v enem krema-

toriju. Čim več je pogrebov, tem manj se uporabi razmerno materiala za razžarenje. Cel pogreb, vštevši vožnjo, rakev, spremljevalca iz krematorija, urno itd. stane v Nemčiji različno od 150 do 300 mark, na Francoskem razmeroma mnogo manj.

Pogrebi na Češkem oziroma v Avstriji so razmeroma mnogo dražji, kar se pač razume, ker se mora mrliča voziti izven Avstrije v tuja vpepelišča (krematorija). Zato stane tako vpepeljevanje približno od 500 do 600 K. Vsi Avstrijci se vpepeljuje skoro izključno v Nemčiji, kjer je 21 krematorijev (prihodnje leto zopet 4 novi). Pri nas bi stal pogreb v Italijo (Benetke) istotako od 500 do 600 K.

Sicer pa, ako primerjamo stroške pogreba pri vpepeljevanju, kljub temu, da se mora isto vršiti v tujini in da večino vzame prevažanje, ni o tako veliki ako omenjamo stroške cerkvenega pogreba, kjer se mora plačati zvonjenje, duhovna, nosilce, grobokope, mašo in toliko drugih stroškov, ki dostikrat nanesejo tudi do 500 K in se čez. Seveda, ko bi bila vpepelišča dovoljena pri nas bi se stroški trikrat ali pa še večkrat zmanjšali.

Pri tej priliki lahko omenjamo, da je pač žalostno za našo državo, ki skoro edina dela izjemo od drugih držav s tem, da ne dopušča zidanja krematorijev, dasi bi jih razna društva in občine postavile popolnoma na lastne stroške (Žižkov, Gradec etc.). Dočim obstojajo krematorija v Nemčiji, Italiji, Franciji, Belgiji, Švici, Ameriki itd., jih pri nas vlada ne dovoljuje, še več celo izrecno prepoveduje (zadnji odlok najvišjega sodišča). To pa seveda vse pod vplivom naših konservativcev.

Po tem takem torej vidimo, da v Avstriji ne velja osebna svoboda, ker država prepoveduje državljanu, ki je vendar lastnik svojega trupla, da bi si določil pogreb, kakoršnega bi sam hotel. Ako se hoče dati torej kak avstrijski državljan vpepeliti, ne more in ne sme tega storiti doma, ampak se mora prepeljati njegovo truplo v tujino, kjer se vpepeli in šele potem se sme prah pokopati na domači zemlji. Ako se hočeš torej svobodomislec dati vpepeliti, moraš napraviti ravno omenjeni ovinek, ker avstrijski skoz in skoz konservativni in s klerikalizmom prepojeni zakon te ne pušča v tvoji rodni zemlji, v tvojem domačem kraju, v tvoji državi, ki ti naj jamči popolno svobodo, svobodno voljo, da svobodno, po lastni volji določiš svoj pogreb in pokop, da svobodno razpolagaš s svojim lastnim truplom. In zakaj vse to? Zato, ker je katoliška cerkev proti krematoriju!

Ker je pa človeku, ki je živel v znamenju svobodomiselnih idej, ki je navajen živeti dosledno po svojih načelih, katera ne spremeniti za ono dobo, ko ima biti pretrgana nit njegovega življenja, težko ravnati, nemogoče ravnati drugače tudi v tem slučaju, kakor od-

govarja njegovemu prepričanju, zato deluje pač z vsemi močmi na to, da se tudi zadnja njegova volja izpolni tako, da odgovarja in harmonira s celim njegovim življenjem za svobodo in napredek.

Da bi bilo v tem slučaju delo lažje, so se osnovala tudi pri nas v Avstriji številna društva, katera imajo namen propagirati idejo pokopavanja mrličev z ognjem in omogočevati tudi gmotno vpepeljevanje svojih članov v izvenavstrijskih krematorijih.

In da se razširijo te ideje tudi po naši slovenski domovini, da se zameni mesto dosedanjega pokopavanja vpepeljevanje tudi pri nas je predvsem namen teh vrstic.

Kakor omenjeno se so v zadnjih letih po zaslugi Svobodne Misli razmere pri nas že toliko spremenile, da moremo iti korak dalje, da moremo računati tudi pri nas na uspešno delo i na tem polju. Fajmošter in mežnar nimata danes za izobraženega človeka več pomena in vpliva njuna modrost je popolnoma padla v oči vsakega inteligenta. Bolj in bolj se ljudstvo otresa predsodkov in postoja (vsaj delavstvo in del inteligence) svobodomiselnost in protikatoliško. Zato tudi naše svobodomiselnost ideje ne zadenejo in ne morejo zadeti na tak odpor, kakor bi si ga želeli katoličani in kakor je bil mogoč poprej, ker stoje med narodom samim njeni bojevniki, pristaši in prijatelji. Da pa začnemo našo delo i na tem doslej zanemarjenem, toda tolikanj važnem polju, je pa ravno znamenje, da korakamo Slovenci vedno vstric z napredkom in hočem obdržati ravnostže z ostalimi kulturni narodi.

Ustanovitev društva za vpepeljevanje je pri nas neobhodno potrebno z ozirom na evropski kulturni niveau in za vspodbujanje naprednega dela. Društvo, kojega člani bi se rekrutirali iz Kranjske, Štajerske, Koroške, Primorja in Dalmacije, bi imelo svoj sedež v beli Ljubljani, ki naj ostane vedna, trajna zaščitnica napredka. Ako si pridobi društvo vsaj 600 članov, tedaj bi z letnim prispevkom približno 5 K lahko realiziralo svoje poslanje in preskrbelo vsakemu svojemu članu brezplačen pogreb in vpepeljevanje.

Količnega pomena bi bilo tako jugoslovansko društvo za vpepeljevanje v naprednem oziru ni treba menda poudarjati in vsak, kdor je količkaj pokukal izza Kranjskih mej in vsaj malo zasledoval razvoj napredka naših dni, ki se bliskoma širi po kulturnih zemljah, tedaj je gotovo uvidel že sam potrebo, da te nove ideje, te nove naprave ne lete samo mimo nas Slovencev, ampak da ostanejo tudi med nami. Ustanovitev društva „Krematorij“ bi pomenjalo za nas Slovence novo fazo našega misljijskega življenja in naziranja, kar bi prispevalo edino v naš prosep in napredek. Ne ostajajmo hladni in ravnodušni, pojdimos vstric z drugimi narodi,

pustimo stare tradicije in ceremonije, ter se poprimimo novih nazorov, ki odgovarjajo razumu in poslanju humanitete.

„Krematorij“, o katerem prinesemo v prihodnji številki še natančnejše podatke z ozirom na naše domače razmere, naj bo nova parola vseh svobodomiselnih Slovencev, ki hočejo iti vstric s kulturnim napredovanjem našega časa.

Jugoslovanski krematorij v Ljubljani.

Pred nekolika dnevi se je ustanovil poseben pripravljani odbor, ki si je postavil za nalogo razširjati smisel za vpepeljevanje mrličev mesto dosedanjega pokopavanja, in to idejo tudi kolikor mogoče praktično izvajati, boreč se tem potom za ustanovitev jugoslovanskega vpepeljišča (krematorija) v Ljubljani.

Kakor je našim čitateljem gotovo znano, obstojajo po vseh naprednih državah (Francosko, Belgija, Italija, Švica, Nemčija itd.) vpepeljišča, le v naši klerikalni Avstriji (istotako tudi na Turškem, Ruskem in še nekaterih deželah), so krematoriji prepovedani.

Bile so zastoj vse peticije, interpelacije etc. društev za vpepelitev mrličev, da bi smela sezidati lastni krematorij. Vlada (klerikalna!) je odbila vse z motivacijo, da zakon izrecno prepoveduje drugačno pokopavanje mrličev kakor v zemljo in da je tedaj pokopavanje z vpepelitvijo prepovedano. (Primerjaj zadnjo številko „Phoenix“, ki prinaša cel protokol obravnave, s katero je odbil najvišji sod graškemu društvu „Flamme“ prošnjo za ustanovitev vpepeljišča.)

Ker se tedaj ne smejo pri nas zidati vpepeljišča, zato so se ustanovila po celi državi društva, ki delajo za odstranitev nehygieničnega pokopavanja v zemljo, za spremenitev tozadevnih postav in pomagajo, da se njeni člani vpepele v tujih krematorijih. Tako društvo obstojajo n. pr. v Pragi (dva), na Dunaju, v Gradcu itd. Večina članov se vpepeljuje v nemških krematorijih n. pr. v Saški Kamenici, v Gothi, odslej se bodo v novo zgrajenem vpepeljišču v Žitavi itd. Stroški so seveda doslej značni (500—600 za cel pogreb z vsemi malenkostmi), ker se morajo mrličji voziti na tuje, da se torej lažje krijejo, so ustanovljena ravno vpepeljevalna društva.

S tem namenom se je ustanovil tudi pripravljani odbor za ustanovitev društva „Jugoslovanski krematorij v Ljubljani“, ki bi razširjal smisel za vpepeljevanje po jugoslovanskih deželah Avstrije ter pomagal, da bi se naši svobodomisleci ne puščali več zakopavati v zemljo, kjer bi njihovo telo razjedali črvi, ter bilo izpostavljeno dolgotrajni gnjilobi, ampak se dajali vpepeljevati v krematoriju, kjer postane njihovo telo v nekoliko trenutkih prah, kojega se more hraniti v popelnicah (urnah) doma, v kre-

matoriju, na vrtu ali kjer koli, ali se pa pokoplje v zemljo. Za naše kraje bi bili najbolj pripravnimi krematoriji zaenkrat na Laškem (n. pr. Benetke) in deloma na Bavarskem.

Vsi oni, ki se zanimajo za krematorij in vpepeljevanje, naj blagovolijo pošiljati svoje nasvete in eventualne podatke uredništvu „S. M.“ — Kdor bi društvu pristopil kot član, naj izvoli poslati svoj naslov. — Poleg današnjega poročila, prinese natančnejše podatke glede jugoslovanskega „Vpepeljišča“, prihodnja številka „S. M.“.

Dokler se društvo toliko ne okrepi, da bi moglo izdajati svoje posebno glasilo, bo prinašala „Svobodna Misel“ vsa tozadevna pojasnila in ostala oficijelno organ za pristaše „Vpepeljevanja mrličev“.

Svobodomisleci in prijatelji pojdite na delo za napredek, podpirajte ustanovitev društva „Krematorij“!

IVAN MOLEK:

(Chicago)

Svobodna misel med ameriškimi Slovenci.

Slovenski tovariši v Avstriji, kateri opravljajo najkoristnejše kulturno delo s tem da propagirajo svobodno misel, vedo malo ali pa nič, da se tudi med Slovenci v Ameriki od dne do dne bolj razvija enako gibanje.

Tudi med nami, ki smo oddaljeni tisoče milj in ločeni po širokem oceanu od vas, tovariši, živi in raste svobodna misel.

Ne morem sicer poročati o kaki organizaciji, ki bi eksistirala edinole v ta kulturni namen; tudi nimamo rednih zborov in predavanj, na katerih bi se obdelavala antiklerikalna vprašanja, niti časopisa nimamo še, ki bi se izven politike, kakor pri vas „Svobodna Misel“, bavil izključno le s pobijanjem verskih dogem. Ne, organiziranega in zašnovanega dela na tem polju še nimamo, to vse še pride, s časom pridobimo vse, vendar nekaj pa že imamo. Led je že davno prebit; „pošast“ brezverstva je že vdomačena.

Propaganda svobodne misli med ameriškimi Slovenci je prvič v rokah posamnikov, kateri takorekoč mimogrede, med bojem za eksistenco in kruh in z lastnimi vzgledi obnašanja napram cerkvi in veri širijo protiverski duh; drugič pa prodira v ozadju naših podpornih društev in politične organizacije in tretjič je kolikor toliko zastopana tudi v par političnih listih.

Ameriški Slovenci so dobro organizirani v podpornih društvih. Prvotno so taka društva služila le svojemu namenu: podpi-

rala so materialno bolne člane. Pozneje so pa v društvih zagospodarili slovenski duhovniki in napravili iz teh organizacij nekake verske institucije. Odslej so podp. društva služila le cerkvam in popom, ki so društvene najprej popolnoma zaslužnili. To je bolelo naprednejše slovenske delavce in ustanovili so — pred petimi leti — svojo lastno organizacijo, koja je bila v verskem oziru popolnoma neodvisna, svobodna, brez vsakega farškega vpliva. Ta organizacija, „Slovenska Narodna Podporna Jednota“, s sedežem v Chicagu, Ill., danes že šteje 104 podružnice, ki se nahajajo malone po vseh slovenskih naselbinah v Uniji z blizo 5000 člani; ima tudi nekaj ženskih podružnic in izdaje svoje mesečno glasilo. Po svoji načelni izjavi je S. N. P. J. svobodomiselna. Ni pa še rečeno s tem, da so vsi člani te jednote svobodomisleci, kakor tudi ne morem trditi, da jednota naravnost propagira svobodno misel. Vendar je pa jednota poleg svojega človekoljubnega namena: gmotna podpora v slučaju bolezni nesreče in smrti, — odtrgala že marsikterega rojaka od cerkve in s svojim brezverskim značajem nakopala duhovnikom po naših naselbinah velike skrbi. Smelo smem reči, da ogromna večina članov te organizacije se ne zveni več za cerkev; in to je prvi korak do osvoboditve iz verskih spon. Da se pa ameriški Slovenci zanimajo za to organizacijo in da se radi otrešajo verske tlače, dokazuje to, da — kljub javnemu in zahrbtnemu nasprotovanju duhovnikov — pridno pristopajo k jednoti in neprestano snujejo nove podružnice. „Slov. Nar. Podp. Jednota“ bo sčasoma še mogočen jez zoper klerikalizem in verski fanatizem.

Svobodomiselni elementi se zbirajo tudi v naši politični (socialistični) organizaciji. Dasi po svojem programu le veja mednarodne socialistične stranke in nositeljica razrednega boja, torej politična organizacija, je vendar pripomogla tudi toliko, da so danes ameriški Slovenci v verskem oziru razdvojeni v dva tabora. Kdor je že socialist, in pozna cilj za kterega se bori, je gotovo izgubljen za cerkev. In ravno socializem se danes že krepko razvija med ameriški Slovenci.

Pogoji za svobodno misel v Ameriki so torej dobri. Pred vsem nam pa gre na roko še ameriško javno življenje. Tukaj namreč ne poznamo tiste verske nestrpnosti in cerkvene avtoritete kakoršna je v Avstriji. Cerkev in vera sta privatna stvar, in država se ne briga, kaj kdo veruje ali če sploh nič ne da na dogme. Res je, da imajo privatne cerkve in razne verske sekte pri kapitalističnih političnih strankah tudi

svoj „pull“, vendar to ne ovira svobode verskega prepričanja niti svobode brezverskega kretanja bodisi v pisavi ali v besedi. To versko svobodo začetijo tudi naši rojaki, ko pridejo v Ameriko. Vajeni doma večnega klečeplaztva in komande iz farovžev, se tukaj komaj oddahnejo. Nato pride prva in poglavitna skrb, skrb za existenco, za kruh, in ko pri tem uvidijo, da jih nihče ne sili, rediti duhovnika, če ga sami nečejo, odtuji se cerkvi marsikteri in se ne briga več za cerkvene ali verske ceremonije. Tako prihajajo počasi k verskim dvomom in spoznanju. Veliko rojakov po Ameriki sem že slišal na lastna ušesa: „V starem kraju sem zmirom molil in molil boga, a vseeno mi je toča vse pobila, tako da nisem nikdar nič imel in sem bil vedno lačen. Tukaj pa zdaj delam in vsaj nekaj imam, dasiravno nič več ne molim in ne dajem za maše. V Ameriki je dolar bog!“

Središče slovenskih svobodomislecev v Ameriki je Chicago. Tukaj je sedež S. N. P. Jednote, sedež socialistične organizacije in tukaj se tiskajo naši časopisi. Večji del čikaške naselbine ima popolnoma brezverski značaj. Poročamo se civilno, umrle pokopavamo civilno in otroci rastejo ne da bi jih kdo obličal s kakšno „krstno vodo“. Mlad naraščaj pošiljamo v javne šole, kjer bog in vera nimata nič opraviti. A to je samo začetek; upam, da nam čas prinese še večje vspehe; da namreč pridejo do nazorov svobodne misli tudi rojaki po ostalih ameriških naselbinah, da vržejo od sebe verski oklep in tako prisilijo blagoslovljene zajedače, da si poiščejo drugo pot do kruha.

Poleg boja in dela za boljo in svetlo bodočnost v naši novi domovini, pa z veseljem opazujemo antiklerikalno gibanje tudi na Slovenskem — v naši stari domovini. V resnici — neizprosen je duh časa! Naj se rimski zmaj še tako oteplje in riga strupene slin, razvoj človeškega razuma gre naprej ne oziraje se na pasje lajanje v dolini. Grdo se motijo tisti, ki mislijo, da bodo stare, preperle verske bajke vedno flikali in krojili s hitečim napredkom razuma. Tudi pri Slovencih ne gre. Kar je starega, mora poginiti! „Svobodna Misel“ je važen pojav v slovenskem narodu. Čas je že bil, da se tudi našemu ljudstvu pove resnica očitno, na glas — da se mu pove, da so ljudje ustvarili boga, ne pa obratno, in da je vera v nadzračna bitja tisto zlo, ki ga še priklepa na staro barbarsko dobo, na dobo suženjstva in pasjega podaništva.

„Svobodna Misel“, le krepko naprej!

Mi slovenski svobodomisleci v Ameriki pozdravljamo vsak vaš korak, tovariši na Slovenskem; veselimo se vaših uspehov, z vami smo. Saj vaš boj je naš boj, vaše želje so naše želje in vaš končni cilj je tudi naš cilj.

Zivela mišljenska revolucija!

Avstrijska organizacija Svobodne Misli.

Kakor je znano, je notranje ministerstvo z odlokom z 17. avgusta 1908 prepovedalo vstanovitev avstrijske zveze S. M. z motivacijo, češ da ima kljub svojemu izrecno kulturnemu programu vendar tudi politične tendence. Razume se da je ta motivacija neutemeljena, ker S. M. ni nikakšna politična organizacija, ampak zasleduje le težnje in cilje po razširjenju naprednih idej v smislu njenega kulturnega programa. Prepoved je pač nastala pod vplivom črne armade.

Ker se toraj ta zveza ne dovoli, *se misli resno v krogih S. M. na ustanovitev nekake centrale, središča, avstrijskih svobodnih mislilcev.* Naj tu posnamemo iz poročila prijatelja Riess-a na zborovanju nem. svobodomislecev v Pragi glavne misli glede take centrale:

Za naše gibanje je sedaj ustanovitev centrale, ki bi imela v evidenci celotno gibanje S. M. predvsem pa vseh protiklerikalnih zadev z ozirom na avstrijske razmere, neodložljiva in nujna potreba. Tu bi bili v pregledu vsi slučajji, odloki in določbe raznih oblastij z ozirom na naše svobodomiselnno delovanje.

Centrala bi dajala inicijative za razne predloge in skrbela, da se svobodomiselnna organizacija čim bolj razširi. Pečala bi se posebno tudi z onimi predlogi glede zakonodarstva, ki so neobhodno potrebni za brezverce (brezkonfesijce) in za uspešen razvoj našega kulturnega programa.

Pregled vesoljne literature, „Svobodne Misli“ pri nas in na tujem, ki zadeva naše gibanje. Centrala naj bi tudi skrbela, da se naše strokovno znanstveno časopisje primerno razširi. Posamezne točke predlagatelj seveda jako natančno utemeljuje in razvija.

Ker je nepobitno dejstvo, *da je le v združenju moč*, tedaj je pač velevažnega pomena za avstrijske napredne duhove, da si skušajo kolikor mogoče približati v kulturnem programu. Svoj referat zaključuje:

Somišljeniki!

Položaj je resnejši kot kedaj poprej, nasilja klerikalne duhovščine vseh stopenj in njihovega posvetnega priveska se množe bolj in bolj. Klerikalna nevarnost raste od dne do dne. Oblastva so postala naravnost na ostra-

šujoč način čisto orodje rimskokatoliške moči Rima, vsled česar smo postali mi svobodni državljani pravne države po tem nasilju sužnji moči teme.

Zatorej je zadnji čas, da napravimo nerazrušljiv jez proti močnemu valovanju klerikalizma v Avstriji s tem, da se spoje vsa somišljenska društva vseh narodov v eno močno falango.

Da je ta klerikalna nevarnost res velika, vidimo posebno dobro mi Slovenci na Kranjskem. Temu nasproti bi bil edin pripomoček postaviti avstrijskemu klerikalizmu močno avstrijsko protiklerikalno, kulturno organizacijo. Sila je velika. Vsi narodi posebno pa Čehi in Nemci se pridno organizirajo v protiklerikalne organizacije. Edino mi Slovenci in pa Tirolci, mirno čakamo rešitve in boljših časov. Sicer se je pri nas mnogo storilo, vsaj „Svobodna Misel“ je storila kolikor je mogoče. Njeni pristaši so večinoma inteligentni delavci, nekaj samostojnomisleče buržoazije in pa visokoškolsko dijaštvo.

Baje tudi visoki naši napredni „svobodomiselni“ politiki in inteligenti (ki todijo seveda k cerkvenim ceremonijam), simpatizirajo s S. M. in so — slišite! — protiklerikalni! Radovedni smo le kedaj bo počlo!

—k—

Zveza nemških svobodomislecev

češkega kraljestva je imela svojo glavno letošnje zborovanje dne 2. maja v Pragi. Predsednik, prijatelj L. Riess otvori shod, pozdravi med drugimi navzoče zastopnike slovenske sekcije S. M. ter prečita došle telegrame in pozdrave od raznih skupin, sekcij in od glavnega predsednika mednarodne zveze S. M. g. poslanca Furnemont-a v Bruselju.

Tajnica, gdč. Štefanija Tuma pl. Waldkampf prečita zapsnik zadnjega obč. zbora, nato pa se preide k posameznim točkam dnevnega reda. Naše somišljenike in prijatelje bo gotovo zanimala velika živalnost nemških svobodomislecev, ki so razvili v kratkem času tako veliko delavnost. *Nemška sekcija S. M. obstoja ravno tako dolgo kakor slovenska in se je vstanovila po češki iniciativi kakor tudi naša sekcija.* Skupno delovanje češke in nemške sekcije, *ki ne poznate narodnega boja*, ampak se bojujete svorno za velike ideje duševnega napredka proti skupnemu mednarodnemu sovražniku — klerikalizmu.

Do sedaj obstoja v nemškem delu češke 16 velikih skupin, katerim pripadajo manjše krajevne organizirane, ali pa še ne popolnoma dovršene jednote, za 13 daljših skupin pa se delajo živahne priprave in stopijo v najkrajšem času v delovanje. Število članov teh velikih skupin je povprečno od 80—400. *Ena skupina je naročena od 50—200 izstisov*

svobodomiselnega organa: „Der Freidenker“. Skupine prirejajo mesečna zborovanja s predavanji. *Zanimivo je tudi dejstvo, da med temi organizacijami naravnost rapidno raste izstopanje iz cerkve in da je skoro polovica članov brez konfesije.*

V tem oziru bi nam pač mogli biti Nemci vzor, *da tudi mi provedemo kar najhitreje in najodločneje močno organizacijo slovenskih svobodomislecev*, ki bodo zajezili današnje prodiranje klerikalcev po slovenskih deželah.

Med posameznimi točkami so bila posebno zanimiva poročila zastopnikov posameznih skupin, ki so tako zajedno podali krasno sliko delovanje S. M. med ljudstvom in pa posamezni referati voditeljev svobodomiselnega gibanja.

Omenjamo naj še da obstoja poleg že imenovanih skupin S. M. še cela vrsta skupin in društev organiziranih v Svobodni Šoli, ki deluje roko v roki s Svobodno Mislijo.

Kje smo v tem oziru še mi Slovenci!! Med tem, ko drugo češko in nemško napredno časopisje propagira in podpira to kulturno, čisto kulturno stremljenje Svobodne Misli, se pri nas skoro nikdo ne upa jasno na dan in naše ljudstvo, posebno pa buržoazija je v tem oziru „indiferentna“, to je lena.

—k—

Apel

na slovensko meščanstvo in inteligenco,

Klerikalizem postaja od dne do dne bolj nevaren slovenskemu narodu; njegovo nasilje že čutimo dolgo časa, toda zadnji čas pa je naravnost brezmejna klerikalna samopašnost posebno na Kranjskem. Celo v napredni beli Ljubljani se vedno ojačuje črna četa, da ne omenjamo njene strahovlade po ostalih mestih in trgih, kaj še le po kmetih.

Do danes se je edino naše delavstvo res odločno uprlo klerikalizmu in zavzelo protikatoliško stališče, dajoč slovo klerikalnemu bogu in zaupajoč le v delo svojih pridnih rok. Inteligenca posebno meščanstvo pa je ostalo še vedno preveč indiferentno napram verskemu stališču in klerikalizmu še posebej, da si je klerikalci vedno pozivljajo v „Slovenu“ naj vendar enkrat povedo odločno besedo, ali so za vero (to je za cerkvene ceremonije, za „ofre“ in vzdržavanje svojih najhujših nasprotnikov — božjih namestnikov), ali pa hočejo pretrgati vse vezi, ki jih vežejo z katolicizmom oziroma boljše klerikalizmom.

Naše napredno meščanstvo se je doslej vedno ogibalo jasno povedati in voditelji naprednih mas so vsiljivi zagovorniki krščanstva, cerkve, vere, in s tem seveda nehote — klerikalizma, ki zna to njihovo zmedenost in neodločnost tako lepo izrabiti, da razpolaga danes z usodo našega naroda in da je n. pr. na

Kranjskem absolutni gospodar in zapovedovalec. Napredne struje si seveda s tem le škodujejo, ker s to nejasnostjo in neodločnostjo le begajo ljudstvo, inteligentom — posameznikom pa postajajo vsled nazadnjaštva nepristopne.

Zato je dolžnost vsaj onih posameznikov meščanskih krogov in onih izobražencev, ki čutijo odločen verski odpor proti rimskemu dogmatizmu, da se strne v boj proti klerikalni vladi, ki je prepregla slovensko zemljo in da prispeva k temu, da pride do odločnega kulturnega boja in ne ostane pri današnjem mišje-lovju. Boj na celi črti proti cerkvi in farovski vladi! Ta boj pa mora biti strogo kulturni boj, boj proti klerikalizmu, boj za svobodo mišljenja in prepričanja.

Treba po vseh močeh delovati, da se protikatoliško gibanje razširi tudi med nami Slovenci bolj in bolj, ker le tako more biti zagotovljen napredek našega naroda. Iz letargije in indiferentizma je treba na delo, na odločno delo, ker sicer bo na Slovenskem postalo popolnoma temno in črno!

II. zaupni sestanek Svobodne Misli

se bo vršil letos meseca avgusta v Ljubljani. Izmed mnogovrstnega programa naj omenimo za sedaj le glavne točke, o katerih se bo razpravljalo, namreč organizacijo S. M., Svobodno Šolo, Jugoslovanski Krematorij v Ljubljani itd. Drugi naš sestanek obeta biti jako lepa manifestacija našega dvoletnega dela. Tudi na češke somišljenike lahko računamo, da se udeleže oficijelno našega shoda, kakor tudi druge organizacije S. M. Zato upamo, da bodo tedaj prihiteli vsi naši somišljeniki iz vseh slovenskih pokrajin v belo ljubljano na zaupno naše zborovanje in pripomogli našim idejam do vresničenja. Natančnejše in podrobnejše podatke bo prinesla že prihodnja številka „S. M.“

Med revijami.

Po možnosti bomo odslej prinašali kratke notice o sodobnem naprednem tisku, ki se tiče posebno našega gibanja.

„Glas Svobode“ (Redakcija: 598. W. 20th. St. Chicago, Amerika) razširja z uspehom svobodomiselne ideje med našimi rojaki v Ameriki. Kako daleč se ameriški napredni tisk loči od našega „naprednega“ naj omenjamo le mali odstavek iz uvodnika „G. S.“ (30. aprila 1. 1909):

„Vse družabne uredbe so delo ljudij in vse predprave so vnebovpijoči ropi, izvršeni nad svojim bližnjim, nad svojim bratom. — Vse take

predpravice in rope so vselej in še danes odobravale vse cerkve in vse vere. Cerkev oziroma vere, ozir njeni uslužbenci, od najvišjega do najnižjega, so v tesni zvezi, z vsakim močnejšim in z vsakim izkoriščevalcem. In zakaj to? Zato, ker v zavetju mogočnega se jim dobro godi, žanjejo ne da bi sejali in izkoriščajo na vse pretege, ne da bi se jim bilo česar bati. Mogočni vse to prezro, a za protiuslugo pa se mračnjaki trudijo, da „dobro verno ljudstvo“ poneumnjujejo, da se kar kadi . . .“

* * *

„Naši Zapiski“ (naročajo se na Dunajski cesti 20. v Ljubljani, naročnina za celo leto 4 K 80 v.).

Poleg „Svob. Misli“, so „Naši Zapiski“ edina čisto napredna slovenska revija. Priporočali smo jo že, ko je začela letos znova izhajati, pa opozarjamo znova naše čitatelje naj pridno segajo po njej.

Vsebinska III. in IV. številke: Poraz. — Herceg-Bosna. — Anarchizem. — Po 80 let N. Tolstega. — Iz pol. kor. Dr. J. Bleiweisa. — In memoriam Charles Darwin. — Donesek k jezikovni in socijalni zgodovini slovenski. — Duhovnost in klerikalizem. — Pregled.

* * *

„Omladina“, glasilo narodno - radikalnega dijaštva, izhaja že šesto leto in zbira krog sebe mlado napredno misleče dijaštvo. Njene zasluge za dijaško gibanje so neprecenljive vrednosti. Kolikor dijakov bi bilo danes v klerikalnih vrstah, kako bi se pomnožile čete naših klerikalcev tudi v izobraženih slojih, ako bi „Omladina“ ne opozarjala pravočasno dijaštvo, da začenja samostojno misliti in ne slepo podlegati modrovanjem katehetov, ki oznanjujejo kakor trdijo neomajane resnice.

Mi bi želeli, da bi „Omladina“ posvečala od slej v dobi verske krize tudi temu momentu večjo pozornost in nastopila proti dogmam za resnico.

Vsebinska maja številke: Češko dijaštvo. — S. S. Kranjčević kao pjesnik i filozof. — Abstinenca kot kulturni problem. — Slovensko všeučeliško vprašanje. — itd.

* * *

V „Proletarcu“ (Chicago, 13. aprila) čitamo med drugim sledečo notico:

„Slovenski liberalci so na Kranjskem svojeodobno z isto vnemo agitirali za pravoslavno cerkev, kot njih nemški tovariši po mišljenju za luteransko. V resnici je pa cerkev le cerkev, po naj se imenuje pravoslavna, luteranska, katoliška ali pa mohamedanska. Vsaka cerkev stremi za tem, da bi obdržala ljudi v temi.“

„Nova vera — novi bog“ se imenuje jako zanimiv članek, katerega priobčuje v „Proletarcu“ Ivan Kaker. Isti je napisal po Ingersol-

lovih spisih tudi knjižico: „Kako so nastale vere in bogovi“, ki se naroča pri pisatelju (J. Kaker, 629 Laflin St. Chicago III.) in stane 30 centov.

Sploh pa moramo konstatirati, da se ameriški Slovenci, posebno delavci, zelo gibljejo in duševno izobrazuje. V svobodni deželi seveda to gre lahko, toda pri nas pa vlada klerikalna tma poleg nje pa — malomarnost in nedelavnost inteligence na versko - npravstvenem polju.

* * *

„La Pensée“ (rédaction: 350, Chaussée de Boendaet, Bruselj) se imenuje tedenski organ Zveze belgijskih društev Svobodne Misli, kj pa prinaša čisto tudi poročila o izvenbelgijskih svobodomiselnih organizacijah. Urednik lista je g. Eugène Hins, tajnik poslanca Furnemont-a, ki je tudi generalni tajnik svetovne zveze Svobodne Misli. Številke 2. maja 1909 prinaša med drugim zanimiv članek: „L'Avenir de la Croix“ (Bodočnost križa) predstavljeno iz španščine in pa dobre notice o „Modernizmu“, kjer razpravlja o takozvani „znanosti“ modernistov, njihovem mnenju o burških čudežih itd. Čeprav so modernisti le preoblečeni katoliški-klerikalci je vendar zanimivo kako se izraža duhoven-modernist abbé Naudet v „Documents du Progrès“. Evo odstavek:

„Jaz mislim, da verniki zelo izrabljajo besedo čudež. Prišel sem do prepričanja z ozirom na Lurd in njegove čudeže, ko sem 15krat potoval tja, potem ko sem skozi 9 let prebival po celi mesec avgust v Lurdu, tedaj v mesecu največjih romanj, da ne morem in nisem mogel, kljub dobri volji, konstatirati sam niti en slučaj, ki bi zaslužil ime čudež . . . Nasprotno sem mnenja, da povzroča eventualno zboljšanje boleznih kontakt z mrzlo vodo, sugescija, magnetizem itd. . . .“

* * *

„Les Temps Nouveaux“ (rédac. 4, rue Breca, Paris) zaključujejo v številko 24. aprila 1909 svoje 30. leto. Časopis zastopa revolucionarne ideje ter prinaša v svojih člankih dostikrat trpko resnico v obraz človeški družbi. List je tednik in stane 8 fr. na leto. Poroča temeljito o sindikatnem gibanju, o uñionizmu, o pravicah do dela, ekspropriaciji etc.

Poleg tega pa prinaša tudi 14dnevno leposlovno prilogo, kjer najdeš posamezne odlomke iz najboljših francoskih, angleških, ruskih in nemških klasikov.

* * *

„Der Freidenker“ (administracija: Wernhardstr. 9. Dunaj XIII/3), glasilo nemških svobodomislecev v Avstriji, izhaja že 14. leto in deluje jako vspešno med avstrijskimi Nemci za Svobodno Misel. In 8. in 9. številke (15. apr.,

1. maja) naj opozorimo predvsem na sledeče članke:

Die Albingenser (historična študija), Das Pfarrgemeindengesetz, Römische Pflasterchen (jako temljih članek). — Bist du antiklerikal? Die Blutapostel des Kriegsmoloch etc. — Komur pripomočki dopuščajo, naj se naroči na list, ki stane celoletno 3·50 K in se naroča pod gori omenjenim naslovom in naj raje opusti hujskaške in nestrpne politične nemške časnike!

* * *

„Phoenix“ (mesečnik, naroča se: Siebensterng. 16, Dunaj VII/2 in stane 4·80 K letno), glasilo pristašev vpepeljevanja (vpepelitve, nepravilno je ime sežiganje, pokopavanje z ognjem, ker v resnici se mrliča ne sežge ampak le potom velike zračne toplote, ki spremeni človeško truplo za nekoliko trenutkov v prah). Kdor se zanima za vpepelitev mrličev, naj se naroči na list, ako razumi dosti nemški. Sicer se bo pa tudi „Svobodna Misel“ odslej več pečala z vpepeljevanjem mrličev. „Phoenix“ izhaja že 22. leto. Vsebina majeve številke je sledeča:

Ein Kulturdokument (Zenker); Ein unlösbarer Widerspruch in der Entscheidung des österr. Verwaltungsgerichtshofes; Eine Berichtigung; Verband des bayrischen Vereines; mnogobrojno dopisov; društvena poročila, statistika etc.

• • •

Tolstoj in njegovo poslanstvo.

Spisal Ernest Howard Crosby. Z dovoljenjem založnika iz angleščine preložil Ljudevit Furtani. Cena ?

Založniku in prevajalcu moremo biti hvaležni za izdajo knjižice. Naša književnost je tako revna na knjigah, ki bi nam dale vsebine za razmišljanje. Crosbyjeva knjiga je za nas zanimiva tudi radi tega, ker nam v nji skuša podati pisatelj sliko Tolstoja, katero je težko dobiti posamezniku, radi velikanske množine Tolstojevih del in velike vsebine dolgega Tolstojevega življenja. Zanimiva je torej, ker nam podaja pregled Tolstoja, predstavitelja slovanske kulturne potencijalne enerzije.

Pisatelj se je držal naslova nekoliko premalo. Na konci knjige sicer definira Tolstojevo poslanstvo takole:

„Kakor je bilo to pri starih prorokih, tako je tudi pri njem, da tiči globokejši pomen v njegovem življenju, v njegovi osebni tragediji, nego v smislu o svojem poslanstvu izrečenih besed. On je danes protagonist v drami človeške duše.“

Pomen Tolstojevega poslanstva je premalo opisan, premalo je podana vsebina tega pomena.

Knjižici manjka sistematičnosti, ni lita in enega kosa. Dobri so posamezni opisi, zlasti razlage Kristusovih nazorov in petero zapovedi, ki jih je dobil Tolstoj v evangeliju. Razviti bi bil pa pisatelj moral baš pri tem bolj ono načelo, katero omenja v odstavku „deška in moška doba“ Tolstega: da ima Tolstoj sicer z nazorom o vprašanju nasilnosti prav, da pa ljudi, ktere graja, moramo razumeti tako, da so na tem stališču le ker so še manj razviti kot on. Če pisatelj hoče govoriti o poslanstvu osebe, mora torej vpoštevati in orisati pred vsem okrožje, dobo, v kateri oseba poslanstvo izvršuje. S tem bi bila knjiga bolj celotna.

Dobro sicer opozarja da Tolstoju primanjkuje smisla za zgodovinski razvoj. Ali to samo konstatira, ne da bi skušal iskati vzroka. Ob enem bi nam bil s tem povedal tudi, kaj tvori bistvo osebne tragedije Tolstojeve, ki tvori po njegovi trditvi globokejši pomen njegov, kot ravno njegovi posamezni izreki.

Tolstoj je Slovan, in kot tak se razlikuje od kulture v Zap. Evropi in Ameriki po tem, da je napram pojavom okrog sebe aktiven in direkten. Zap. Evropa jih gleda indirektno z očali družabnih in vzgojnih sugestij ter je napram njim doslej pasivna Evropa opravičuje z potrebo vstvarjanja na podlagi zgodovinskega razvoja svojo kulturno lenobo. Tolstoj pa kot representant Slovanstva jemlje pojave okrog sebe brez posrednikov ter skuša spreminjati razmere, in sicer tako, da začne vsak posameznik tam, kjer lahko doseže takoj vspehi — pri samem sebi.

To je vsa razlika med evropsko kulturo in slovanskim barbarstvom. Evropan je res prepojen s cerkvenim duhom in dela vse posredno po svojih organizacijah, Slovan je le prebarvan z krščanstvom, v svojem bistvu je ostal izviren, izvaja neposredno sam v svojem delokrogu. To ker sta oba pola od sebe predaleč, se malo poznata, torej razumeta. Zato Tolstoj enostransko zameta in ne najde nič v evropski kulturi, nastali vsled razvoja, dočim pisatelj Anglež na gori omenjenem mestu ni šel do konca, ter razložil bistvo Tolstojevega, kot n. pr. židovski evropski časnikar, ker nikakor ne more razumeti Tolstoja, čegar opise življenj občuduje, čegar izvajanja življenja pa ne razume, tako da se je po Evropi razlegel glas, da Tolstoj nori, ko je šel na kmete živet.

Pisatelj ni razvil, kaj razume pod pojmom „drame človeške duše“, katere protagonista imenuje Tolstega. Zato se mu zdi samo po sebi umevno, da Tolstoj zre — „nazaj h Kristusu!“ Tolstoj je res predstavnik svoje dobe in kraja. Obema manjka merilo za izvajanje in presojanje dejanj. Ker pa neposredno obdelovanje življenjskih pojavov zahteva, nekega merila, jemlje ono merilo, ki mu je najbližje, Kristusovo moralo. Kot pasivna Evropa postavi po Marksu načelo o nujnosti odvisnosti razvitka od gospodarske strani ter zapada v kulturno pasivnost in vsled tega v moralni bankerot, ker morale ne potrebuje z ozirom na svoj mišljenjski razvoj, pada Tolstoj v drugo skrajnost ideološke morale. Slab vpliv Tolstega je v tem, da množi sugestijo o kulturnosti krščanstva, sugestijo, da je morala in Kristus identična stvar. Poglobivši se v njegove nauke našel je v njih vsebino. Nekritičen pa ni opazil, da takega stvarnega monopola na moralo nima noben nauk mislečega človeka. Vsak globoko misleč in čuteč človek dene intenziteti primerno množino vsebine v svoje nauke. Vsi pristaši takih ljudi, ki poznajo ev. vrše le nauke enega takega človeka, napravijo to napako: ker dobe povsod vsebino, a ostalih ne poznajo, mislijo, da ima njihov sistem monopol na stvarnost. Le tako si moremo razlagati sicer skoro nenaravno dejstvo, zakaj plava tako oster duh, kot je Tolstoj v Kristusu, zakaj cel pobožni protestantovski svet tone v oboževanju biblije, torej vse gleda in teži — nazaj.

Zadnji čas se širi močno spiritizem, širi se budizem, teosofija. Vse isti pojavi. Vsi mislijo, da imajo monopol na edino zveličavnost.

V tem laži tragedija Tolstega in dobe, katero predstavlja: razmere so že take, da nam od zgodovine izročene, današnje razmere ne ugajajo, niso pa še tako dozorele, da bi nas bile usposobile od posameznih oseb ali skupin podano novo

kulturno tvarino preobdelati in v prakso postaviti. Tolstoj ni zadovoljen z našim redom, ni pa zmožen podati ljudstvu izvedljivega načina nove prakse, temveč mu daje nedoločeno prakso, nastalo pred 2000 leti v dotičnih razmerah in stopinji razvitka.

Crosbyjeva knjiga nam dobro podaja posamezne Tolstojeve nauke, ali manjka ji takorekoč II. zvezek k temu, kjer bi bila podana celotna slika Tolstega in njegovo razmerje k dobi (odvisnost in vpliv na njo).

Ker so za prakso podrobnosti enako važne kot sistematična celota, ter tvorijo prag vanjo, čitateljem gorenjo knjžico kar najtopleje priporočamo ne za čitanje, temveč za razmišljanje. N-n.

Moderni sužnji.

Dan na dan se trdi, da je proletarec oni, ki živi od svojega dela in ki bi ne mogel živeti, ako bi ne delal. Toraj je proletariatu odgovarjajoči pojem zaslužek, ali plačilo, ki ga daje kapitalist v odmeno za delo. Da toraj mora proletarec živeti, ta okolščina ga izroča neusmiljeno, brezpogojno v roke kapitalista, kajti v denarnici poslednjega je življenje prvega. Ako se ta denarnica zapre, ako toraj delavec ne dobiva plačila, mora umreti glada, ali pa iti beračit, posel, ki je še bolj poniževalen in trd; sicer pa — vsaj mu poslednje ni niti mogoče, ker zakon kaznuje beračenje kot delikt. Predstavite si toraj odvisnost, ki bi se dala s to primerjati?!

Proletarec je nadalje tudi odvisen od kapitalista glede v i s o k o s t i plače. Sicer ne v tej meri, da bi se ne smel upreti, ugovarjati, zaktevati; ampak zakonodarci, i sodišča zagovarjajo in branijo, varujejo kapitaliste na škodo delavcev na jedni strani, na drugi pa kapitalist lahko vedno čaka nekoliko, medtem ko delavec tega ne more. Od samopašnosti in dobre volje prvega so odvisni pogoji medsebojne pogodbe z delavcem — za to tudi v resnici samo, on klub medsebojni konkurenci kapitalistov, nastavlja delavce in določa plačo.

Med kapitalistom in proletarcem toraj v resnici obstojajo skoro iste razmere kakor med gospodom in sužnjem v staroveški družbi; celo ime se je obdržalo.

Kajti kaj je bil suženj proti svojemu gospodu? Orodje za delo, najdragocenejši del njegovega posestva. Tedajno pravo je dajalo sužnjem karakter stvari, ki se jo ima v posesti in vrhu tega so ga še fizična sredstva prisilila k pokorščini: vezi, verige, biči in palice so bile sankcija tega nečloveškega prava človeka nad človekom.

Kaj pa je danes proletarec z orizom na kapitalista? Orodje k delu. Propuščen v svobodo sicer po sedanjem pravu, zakonito osebno prost — to je res, on ni več del posesti svojega gospoda; gospod ga ne more več prodati in odkupiti onemu, ki ga rabi. Toda ta prostost je izmišljena — je gola fikcija. Telo sicer ni več sužno — toda volja je. Morda hočete naposled celo trditi, da je prava volja delavca ona volja, ki ne sme izvoliti, izbrati, ki lavirna med ekstremi ali strašna smrt, ali pa sprejmi zakon, ki se ti ga daje? Bič, verige in vezi modernega sužnja je — lakota.

Nočemo pa prezreti moraličnega napredka, namreč priznanja pravice tudi delavcu — ker ta napredek je velik — s tem, da se je povzdignilo v njem človeško dostojnost in princip naravne enakosti; s tem je bil položen temelj novemu razvoju, ki bo vstvaril prej ali pozneje socialen faktum, ki mu logično odgovarja. Toda, danes, pri sedanjih razmerah stvari so pogoji proletarca kar zadeva moralno stran sicer nad razmerami staroveških sužnjev, kar se pa tiče fizične strani, pa globoko pod njimi.

Kajti suženj je bil nazadnje vsaj vedno za svojo hrano zagotovljen in preskrbljen za obleko, zatišje, kamor se je skrtil zvečer, bil oskrbovan v boleznih ker je imel gospodar interese na tem, da ozdravi njegov suženj. In isti interes je bil merodajen, da se ga ni preobložilo s pretežkim delom. Proletarca pa se lahko danes nekaznjeno trpinči, preobloži z najneugusnejšimi deli, da si ni nikdar svest, ali dočaka jutra. Ako naposled podleže in omaga, zboli — kdo se zanj zmeni? Ako umre, kdo zve za to? Deset novih stopi na njegovo mesto — kajti dolga vrsta bednih, stradajočih se jih tlači in stega obupno roke po kruhu, kruhu . . .

To je usoda revnih danes: biti popolnoma odvisen od onega, ki te rabi; živeti tedaj, ko bi kapitalist si želel pridobiti novih bogastev, umreti, kedar nimaš več dela ali pa kadar plača ni zadostna. Moremo imenovati torej to suženjstvo, ali ne? Da, to je moderno suženjstvo.

M. M. MANGASARIAN:

Apolo in Jezus.*

Danes sem petindvajset sto let star. In mrtev sem bil malo manj kot toliko let. Moj rojstni kraj so bile Atene; moj grob je nedaleč vstran, kjer počivata Ksenofon in Plato, in od koder je veličanstven razgled na Atene in na bleščečo gladino Egejskega morja.

Iz tisočletnega spanja v mojem grobu me je zbudila neka neznana sila — ne morem povedati, kako in zakaj — in hkratu sem užival luč novega dneva in bil v novem mestu. Bilo je jutro, ko sem prišel semkaj; na zemlji je še ležal mrak. Po mestu so zvonili zvonovi in malo pozneje sem videl na ulicah večje in manje gruče lepo oblečenih ljudi, ki so hiteli nekam. Na delo menda niso šli, kajti imeli so seboj otroke in bili so oblečeni v najbolj obleko in nekak svečan izraz je odseval raz njihovih obrazov.

„Danes je menda praznik kterega iz med njihovih bogov,“ mrmram sam pri sebi.

Ozirajoč se okrog zagledam gentlemana v povsem črni obleki in z nasmehom na obrazu. Približa se mi — spoznal je menda, da sem tujec — in mi prijateljski poda roko. Hvaležno stisnem tudi jaz njegovo in par trenutkov sva molče gledala drug drugega. Najbrž je uganil moje molčeče občudovanje vsega krog sebe, in da mi je vse novo, kar vidim, ponudil se je prijazno,

* Ta skica je prevod uvodnega poglavja Mangasarianovo knjige „The Truth about Jesus“ (Resnica o Jezusu), ktera, upam, se sčasoma tudi v celoti prevede na slovenski jezik. M. M. Mangasarian, avtor te knjige in mnogo drugih izvrstnih spisov, predava pri angleškem, svobodomiselnem društvu „Independent Religions Society“ vsako nedeljo v Orchestra Hall, eni najlepših dvoran v Chicagu.

Prevajatelj.

da mi razjasni vse, kar mi je pri njih tu-
jega. Najprvo mi je raztolmačil, kaj po-
meni zvonjenje v mestu in gibanje ljudi na
ulicah. Dejal je, da je danes nedelja —
nedelja pred božičem — in ljudje hite v
„hišo božjo“.

„In gotovo greš tja tudi ti,“ omenim
svojemu prijaznemu znancu.

„Seveda,“ odgovori mi, „jaz vodim sve-
čanost. Jaz sem duhovnik.“

„Apolonov duhovnik?“ vprašam veselo.

„Ne, ne,“ odvrne resno in vzdigne roko,
kakor da bi mi ukazal molčati.

„Apolo ni bog; to je bil le malik.“

„Malik?“ Moje začudenje je bilo veliko.

„Vidim, da si Grk,“ pravi duhovnik, „in
Grki so bili kljub vsi svoji povzdignjeni
omiki domišljav narod. Častili so bogove,
kteri niso eksistirali. Zidali so temple bo-
žanstvom, ktera so bila le prazna imena —
prazna imena,“ ponovil je. „Apolo, Atena
in cela olimpijska banda ni bila drugega
kakor izmišljotina radi lepšega.“

V mojem srcu se je rodil odpor.

„Toda Grki so ljubili svoje bogove!“
protestiram odločno.

„To niso bili bogovi marveč maliki, in
razlika med bogom in malikom je ta, da
malik je mrtva stvar, a bog je živo bitje.
Dokler ne dokažeš eksistence svojega boga,
dokler ga ne vidiš in ne slišiš njegovega
glasu in se ga ne moreš dotakniti — dokler
nimaš sploh nič resničnega na njem, tedaj
je malik. Ali si že videl Apolona? Si ga
slišal? Ali si se ga dotaknil?“

„Ne,“ pravim ves poparjen.

„Poznaš koga drugega, da je o tem pre-
pričan?“

Odkimam z glavo.

„Tedaj je bil malik in ne bog.“

„Ampak mi Grki“ — skušam ugovar-
jati — „smo čutili Apolona v svojih srcih
in smo bili navdahnjeni od njega.“

„To je bila samo domišljija,“ odvrne
duhovnik. „Ako bi Apolo res bil bog, živel
bi še danes.“

„Torej je mrtev?“

„Živel ni nikdar; in njegovi templi so
zadnjih par tisoč let samo še kupi raz-
valin.“

Grozno mi je bilo žal Apolona; boga svet-
lobe in lire torej — ni več! Njegovi zali
templi so v razvalinah — ugašen je ogenj
na njegovem žrtveniku.

Solza za solzo se mi je vdrla po licih.

„O, naši bogovi“ — nadaljujem med jokom — „so bili lepi in pravični; naša vera

je bila bogata in slikovita... Naša vera
je naredila iz Grkov narod poetov, govornikov,
umetnikov in mislecev; naredila je
iz Aten mesto luči; širila je blaženost, do-
broto — resnico; o, naša vera je bila
prava!“

„Imela je samo eno napako.“

„Kakšno napako?“

„Ni bila resnična.“

„Vzlic temu pa jaz še verujem v Apo-
lona. On ni mrtev, naš bog še živi.“

„Dokaži!“ roga se mi duhovnik. „Po-
kaži nam svojega Apolona, in mi pademo na
kolena in ga molimo. Pokaži Apolona, in
on bo naš bog.“

„Pokazati ga,“ — mislim sam seboj —
„to je blasfemija.“

Povem duhovniku, kolikrat sem že čutil
v svojem srcu navzočnost Apolonovo, in mu
omenil nesmrtnne verze Homerove, v katerih
opeva ta največji grški poet velikega boga.
Ali se je tudi Homer motil? Homer? od
bogov navdahnjeni velikan? Nato citiram
iz Ilijade, grškega sv. pisma, ktero so vsi
Heleni častili kot sveti spis, ki veže nebesa
z zemljo. Citiram mu o božanstvu Apolo-
na, kterege lire ne nadkrili nobena god-
ba in kterege besede so slajše kakor med.
Citiram mu, kako je njegova mati - boginja
romala od mesta do mesta, iskajoča za-
služnega prostora, da porodi mladega boga,
Zevsovega sina, višje bitje, in kako je bil
rojen in v skrbnih rokah drugih boginj,
ki so ga zibale, kopale v studencu in ga
pitale z nektarjem in ambrozijo iz Olimpa.
Nato ponovim verze, v katerih poje Homer,
kako je dete Apolo strgal povoje raz sebe
in z razpetimi perutnicami zletel iz zibelke
proti solncu, oznanujoč smrtnikom voljo
bogov. „In, ali je mogoče, da bi bilo vse (to
čisto navadna fabrikacija, fantazija, prazna
— kot tema? Ne — ne! Apolo ni malik!
On je bog, sin boga. Ves grški svet mi
je priča, da govorim resnico.“

Ozrl sem se na svojega tovariša, rado-
veden, kak vtis ima nanj moje navdušenje
— moje prepričevalne besede. Zazeblo me
je pa v srce, ko sem opazil na njegovih
ustnah le zaničljiv posmeh.

„Ti ubogi, trdovratni pagan!“ — začne
trdo, da mi je ledenela kri v žilah — „Nisi
toliko inteligenten, da bi vedel, da je bil
Homer navsezadnje le smrtnik, ki je pisal
dramo in sam fabriciral bogove, ktere je
opeval. Ti ne veš, da so ti bogovi eksisti-
rali le v njegovi glavi, in da so danes mrtvi,
kakor je že davno mrtev — Homer.“

Med tem pogovorom sva prišla do velike
zgradbe, ktero je moj tovariš imenoval „hi-

šo božjo“. Ko prestopiva prag zagledam nebrojno malih lučic, ki so razsvetljevale notranjščino. Zagledam podobe, malike, žrtvenike — vse kakor v nekdanjih naših templih. Vzduh je bil vlažen, težak; „hiša božja“ je bila pa natlačena ljudstva, ki se je rinilo sempatja in poklekovalo in vstajalo pred altarji in podobami. Večina ljudi je bila na kolenih in po vsem prostoru je vladala mrtvaška tihota — tihota, ki me je pretresla. Da bi razumel vse, kar se godi v „hiši božji“, pojasnil mi je duhovnik šepetaje, da ljudstvo, verno ljudstvo, danes praznuje rojstvo svojega velikega odrešenika — Jezusa, sinu božjega.

„Apolo je bil tudi sin božji,“ odvrnem mu v nadi, da koncem konca le prideva skup z najinim argumentiranjem.

„Molči o Apolonu!“ pravi duhovnik zapovedujoče. „Tega bitja ni nikjer. Bil je samo malik. Preišči ves univerzum, če hočeš, o Apolonu ne najdeš sledu. Jezus je pravi sin božji. Prišel je na zemljo, in je bil rojen iz device.“

Zopet sem bil pripravljen, da mu povem, kako je tudi Apolona rodila devica, toda topot sem se premagal.

In duhovnik nadaljuje:

„Jezus se je rodil iz device, in ko je odrasel, je delal velike čudeže: pomiril vihar na morju, slepim je dal vid, gluhim sluh, mutcem govor, spremenil je vodo v vino, tisoče lačnih je nasitil s par hlebci kruha, prerokoval bodoče dogodke in oživiljal je mrliča.“

„Kajpada, o vaših bogovih“ — nadaljuje on — „se tudi pripoveduje, da so delali čudeže, toda med Jezusom in vašimi bogovi je razlika: — čudeži in dela vaših bogov so fikcija, med tem ko so dela in čudeži Jezusovi fakt. Razlika med paganstvom in kristjanstvom je tolika kot je razlika med fikcijo in faktom.“

Takoj nato pa zaslišim po vsem prostoru mrmranje in šepetanje, kakor šušti suho listje v gozdu kadar ga otreša veter. Obšla me je želja, da se prerinem bližje žrtvenika, kjer so gorele sveče. Na misel mi je namreč prišlo, da zbrano ljudstvo v „hiši božji“ morda čaka boga Jezusa, da se pokaže; in jaz ga hočem videti. Dotakniti se ga hočem, in, ako mi gnječa ljudi tega ne dopusti, hočem vsaj slišati njegov glas. Jaz srečnik! — še nikoli nisem videl boga, niti slišal ne, niti dotaknil se ga še nisem, dasiravno sem tako trdno vrjel v Apolona, hočem zdaj videti — pravega boga, Jezusa.

Ko pa namerim korak, prime me duhovnik naglo za roko in potegne nazaj.

„Želim videti Jezusa,“ rečem ponižno in zaupno. „Ali ne pride semkaj? Ne bo li govoril svojim častilcem? Ali jim ne bo dovolil, da se dotaknejo saj njegove obleke, njegovih nog in da vsrkavajo njegov dih, da se solnčijo v zlatih žarkih njegovega pogleda in poslušajo sladkost njegovih besed? Pusti me, da ga vidim od bližje.“

Duhovnik se nasmehne.

„Videl ga ne boš, kajti on se ne prikazuje več.“

Kdo naj popiše moje strmenje!

„Dva tisoč let se Jezusu ni več zljubilo priti na zemljo. Dva tisoč let ga ni več nihče videl niti slišal.“

„Ne? — —“

V glavi se mi tje vtrnila srečna misel, ki je vzplamtela liki plamen.

„Kaj pa“ — obrnem se k duhovniku — „kaj pa, če bi bil vaš Jezus tudi kaj takega, kakor Apolo? In to ljudstvo, katero kleči pred bogom, o kteregega eksistenci je ravno tako na temnem, kakor smo mi bili o Apolonu, ki je torej živel le v Homerjevih pesmih, — je morda ravno tako malikovalsko, kakor so bili stari Atenjani? Kaj boš rekel, če jaz zdaj zahtevam od tebe, da mi Jezusa pokaži in dokaži njegovo bitje pred mojimi očmi, kakor si ti malo prej zahteval od mene, da naj pokažem Apolona? Kakšna je razlika med ceremonijo, prirejeno v Jezusovo čast, in drugo ceremonijo, prirejeno v čast Apolovo, če pa niti prvi niti drugi ne more dokazati svoje eksistence z živo demonstracijo? Kje je dokaz, da je Jezus živ bog in Apolo mrtev malik, če je pa prvi ravno tako neproduktiven kakor je drugi? In če že sama vera v Jezusa dokazuje, da je on bog, zakaj ne bi tudi vera v Apolona bila že dokaz, da je zadnji tudi bog. In če ni malikovalstvo, častiti Jezusa, kteregega poslednjih dva tisoč let nihče ni videl, niti slišal, niti se ga dotaknil — če zidovje teh dragocenih templjev, altarjev, žganje neštevilnih sveč in mrmranje nešteti molitvic ni malikovalstvo, — potem tudi ni malikovalstvo če se zažge kadilo grškemu Apolonu, bogu lire in lepote! Ne tajim, da Jezus ni živel. Morda je živel pred par tisoč leti; toda če ni bilo od tistega časa nič več slišati o njem, da bi bil pričujoč v svoji pravi podobi med ljudmi, če se mu je pripetilo, kar se je pripetilo vsakemu živemu bitju vse dni, da je namreč — umrl, tedaj vi častite in molite mrliča, kar dokazuje, da je vaša vera malikovalska.“

In ko sem se spomnil, kako je malo prej duhovnik obsodil grško mitologijo, „da je bila divna, toda neresnična,“ končal sem: „Vaši templi so veličastni in dragoceni; vaša godba in petje je očarujoče; vaši altarji so lepi; vaše litanje so navdušujoče; vaši zvonovi, nakit, vaše zlato in srebro, ki se lesketa v tem prostoru, je kras in bogastvo; tudi vaše dogme in pridige so mikavne, — ampak vaša vera ima eno napako — resnična ni!“

Poslovenil Ivan Molek (Chicago.)

VOLTAIRE:

Pisma Amabedova.

Tretje pismo.

Amabedovo Shastasidu.

Na veke bodi hvaljen Birma, ki si vstvaril moža za ženo. Hvaljen bodi tudi ti, dragi Shastasid, ki si se vedno zanimal za mojo srečo! Ljubica je moja, vzel sem jo za ženo. Ne dotikam se več zemlje, sem v nebesih: samo tebe ni bilo pri tem svetem obredu. Doktor Fa-tutto je bil priča pri najini poroki in čeprav ni naše vere, vendar mu ni bilo težko prisostovati pri naših pesmih in molitvah. Pri svatbi je bil zelo vesel. Podlegam svoji sreči. Ti se veseliš druge sreče, ti živiš modrosti; jaz pa sem predvsem Adatin. Živi dolgo brez strasti, medtem ko mene strast pogreza v morje razkošja. Nemorem ti več povedati, hitim v Adatino naročje.

Četrto pismo.

Amabedovo Shastasidu.

Dragi prijatelj, dragi oče, napotili smo se k tebi, nežna Adata in jaz, da bi te poprosila za blagoslov; najina sreča bi ne bila popolna, ako bi ne napolnila potreba najina srca. Ampak, ali veruješ temu? Šli smo mimo Goe v družbi Coursoma, znamenitega kupca in njegove žene. Fa-tutto je pravil, da je postala Goa najkrasnejše indijsko mesto, da nas veliki Albuquerque sprejme kakor poslanike, da nam preskrbi trijamborove jadernice, ki nas pripeljejo v Maduro; pregovoril je mojo ženo, jaz pa si izvolim pot, katero si ona izvoli. Fa-tutto je nam povedal, da se v Goi govori več italijansko kot portugalsko. Ljubica gori samega hrepenenja, da bi lahko govorila jezik, ki se ga je naučila. Jaz ji izpolnim vse njene želje; vendar Adata in jaz imava samo eno, zakaj samo ena duša je v naju obeh. Kratko, jutri se razveseliva s sladko nado, da se prej, komineta dva meseca, vrževa v tvoje naročje s solzami vdanosti in radosti.

Prvo pismo.

Adatino Shastasidovi.

V Goe, dne 5. meseca tигра leta 115652 od prenovljenja sveta.

Birma, usliši moj klic, ozri se na moje vzdih, ohrani dragega soproga mojega! Brahma, sin Birne, razloži mojo bol in tesnobo svojemu očetu. Plemeniti Shastasid, modrejši od nas, ti si nam prerokoval najino nesrečo. Moj dragi Amabed, tvoj učenec, moj nežni soprog, ti ne bode več pisal; je v temni luknji, ki jo imenujejo barbari *ječó*. Ljudje, o katerih ne morem povedati, kaj so pravzaprav (tukaj jim pravijo *inkvizitorji*, ne vem, kaj pomeni ta beseda) te pošasti so nas prijele dan po našem prihodu in so vrgli vsakega do druge jame, kakor kake mrtvece. Ne vem, kaj so delali z mojim dragim Amabedom. Rekla sem svojim ljudožrcem: „Kje je Amabed? Ne ubijte ga in umorite rajše mene.“ Prav ničesar niso odgovorili. „Kje je? Zakaj ste ga odtrgali od mene?“ Molčali so in so me vklenili v verige. Eno uro imam nekoliko prostosti; kupec Coursom je našel priložnost in mi je dal papir, čopic in črnilo. Moje solze so vse premočile, pred očmi se mi dela tma, umiram!

Drugo pismo.

Adatino Shastasidu,

pisano v ječi inkvizicije.

Bogaboječi Shastasid, včeraj sem bila dolgo časa v omedlevici. Nisem mogla dokončati pismo, ko sem se slednjič zavedla, sem ga zložila; položila sem ga v nedrje svoje, ki ne bodo došla otroke, ki sem jih mislila imeti z Amabedom. Prej umrjem, nego mi Birma privoščí plodnost.

Danes zjutraj, komaj se je zdaniło, sta prišli v mojo jamo dve pošasti s sulicama oboženi, ki sta nosili okoli, vratu nabrana zrnca in ki sta imeli na prsih štiri navzkrižene rdeče pentlje; zgrabili sta me za roke, neprestano sta molčali in sta me peljali v nekako čumnato, kjer je stala velika miza, pet klopj in velika slika, ki je predstavljala popolnoma nagega človeka z razpetimi rokami in s pribitimi nogami.

Kmalu je vstopilo pet oseb, oblečenih v črne talarje, s srajcami oblečenimi čez talarje in z dolgimi priveki iz pisanega blaga na onih srajcah. Od strahu sem padla na tla: ampak kako je bilo moje presenečenje, opazila sem med temi petimi grdobami patra Fa-tutta; opazila sem ga, on je zardel; vendar me je pogledal z izrazom sočutja in bola, na kar mi je prišlo za trenotek na misel. „Ah! oče Fa-tutto,“ sem rekla, „kje da sem? Kaj se je zgodilo z Amabedom? V kako brezumno ste me vrgli? Pravi se, da so narodi, ki se živijo s človeško

krvjo: ali nas ubijejo? ali nas pojedjo?" Ni mi odgovoril, samo dvignil je oči in roke k nebu s tako boleznim in nežnim izrazom, da nisem vedela, kaj naj mislim.

Predsedniku teh nemih svetovalcev se je slednjič razvezal jezik in me je tako nagovoril: „Ali je resnica, da ste bili krščeni?“ Bila sem tako prevzeta od bolesti, da nisem mogla takoj na to odgovoriti. Ponovil je to vprašanje s strašnim glasom; kri mi je zastala v žilah, jezik se mi je prilepil v ustih; ponovil je te besede tretjič; slednjič sem rekla *da*: zakaj lagati se ne sme nikdar: bila sem namreč krščena v Gangu kakor vsi verni otroci Brahmovi, kakor tudi ti, pobožni Shastasi, kakor je bil tudi dragi in nesrečni Amabed: da, krščena sem; to je moja tolažba, to je moj ponos; priznala sem to tem grdobam.

Komaj sem izgovorila ono besedo *da*, simbol resnice, že je ena izmed onih petih, pošastij zakričala: *Apostata!* ostali pa so ponavljali *Apostata!* Ne vem, kaj pomeni ta beseda, vendar izgovorili so jo s tako otožno — strašnim glasom, da se mi še sedaj, ko ti pišem, tresejo trije prsti.

Tu je začel govoriti pater Fa-tutto in je gledal name z blagohotnim pogledom, zagotavljal jih je, da imam sicer dobro voljo, da vzame odgovornost za mene, da bode milost božja vplivala, da bode skrbel za mojo vest, in je končal svoj govor, katerega absolutno nisem razumela, s temi besedami: *Jo la convertero*: kar se pravi italijanski, kolikor morem soditi: *jaz jo spreobrnem*.

Kako! sem rekla sama pri sebi, on me spreobrne! Kaj misli s tem obračanjem? Ali hoče reči s tem, da me pošlje v mojo domovino? „Ah! oče Fa-tutto,“ rekla sem mu, „vrnite mi mladega Amabeda, mojega nežnega soproga, vrnite mi mojo dušo, življenje moje mi vrnite.“

Tu je povsili oči; govoril je tiho s štirimi pošastmi v kotu sobe; oni so se oddaljili z dvema suličarjema; vsi so se globoko poklonili pred ono sliko, ki je predstavljala popolnoma nagega človeka; in pater Fa-tutto je ostal sam z menoj.

Peljal me je v čumato, še dosti čisto in mi je obljubil, da ne bom več zaprta v oni luknji, ako hočem poslušati njegove svete. „Meni samemu je zelo žal,“ rekel mi je, „kar se je zgodilo: nasprotoval sem, kolikor sem le mogel; ampak naše svete postave so mi vezale roke: slednjič, hvala nebesom in meni, sedaj ste svobodna v prijazni sobici, katero ne morete zapustiti, vas bodem tolažil: bodem skrbel za vašo srečo, sedanjo in bodočo.“ — „Ah,“ sem mu odgovorila, „edini moj dragi Amabed mi more preskrbeti srečo, to blaženost in on je v jami! zakaj so me vrgli tja? kdo so one pošasti, ki so me vpraševale, ali sem krščena? kam ste me privedli, ali ste me ogoljufal? ali

ste vi povzročitelji vseh teh okrutnosti? Pripeljite mi kupca Coursoma, ki je moj rojak in dober človek, vrnite mi mojo družico, tovarišico, prijateljico mojo Dero, od katere ste me odločili: ali je tudi zato v ječi, ker je krščena? naj pride; naj gledam Amabeda, ali naj umrjem.“

Odgovoril je na moje besede in vzklike, tako da sem bila vznemirjena; zagotavljal mi je naklonjenost, tako da sem bila ganjena; obljubil mi je, da mi pojasni vzroke te strašne prigodbe in da se potruji, da mi vrnejo mojo ubogo Dero, med tem bo po svoji moči povzročil, da se moj soprog osvobodi; hudo mu je bilo za mene; sama sem videla njegove rosne oči, slednjič, ko je zazvonil zvon, je zapustil mojo sobo, prijel me je za roko in jo je položil na svoje srce: to je, kakor vidiš, očitno znamenje odkritosrčnosti, ki je nevidljiva: ker je položil mojo roko na svoje srce, on me ne ogoljufa. Ah, zakaj bi me goljufal, kaj sem mu storila, da bi me preganjal? Mi smo ravnali z njim v Benarem tako lepo, moj soprog in jaz! koliko darov sem mu dala, ko me je učil italijanščine! Zložil mi je italijanske verze, ne more me sovražiti. Zrla bom nanj kot na svojega dobrotnika, ako mi vrne mojega nesrečnega soproga, ako bomo mogli oditi iz te zemlje, ki si so jo prilastili in kjer so se naselili ljudojedi, ako bomo mogli oditi, da objamemo tvoja kolena v Maduri in da dobimo tvoji sveti blagoslov.

Tretje pismo.

Adatino Shastasiidu.

Gotovo dovoiš, plemeniti Shastasi, da ti pošljem dnevnik vseh svojih nezaslišanih nesreč; ljubiš Amabeda, imaš sočutje z mojim jokom, bereš z zanimanjem v srcu, globoko ganjenem, ki ti deli svojo neutolažljivo žalost.

Vrnili so mi mojo prijateljico Dero in sedaj plakava obe: te pošasti so jo vrgle v jamo kakor mene. O Amabedu ne vemo ničesar; smo v isti hiši, toda deli nas velikanska vzdajenost, neprodiren kaos. Vendar poslušaj stvari, ki razsrdijo tvojo poštenost in ki razkačijo tvojo pravično dušo.

Uboga moja Dera je zvedela od nekega izmed onih dveh buričev, ki vedno korakajo pred temi petimi ljudojedi, da ima ta narod krst kakor mi. Ne razumem, kako so mogli priti naši sveti obredi k njim. Govorili so, da smo krščeni po obredu njihovih sekt. So tako neomikani, da ne vedo, da je prišel krst k njim od nas šele pred zelo malo stoletji. Ti barbari so si predstavljali, da smo bili mi od njihove sekte in da smo se odpovedali njihove vere. To pomeni ona beseda *apostata*, ki so vpili ti ljudojedi na moja ušesa s tako surovostjo. Pravijo, da je to grozen zločin in da je vreden naj

večjih kazni, ki je druge vere kakor oni. Ko jim je pater Fa-tutto rekel *Jo la convertero* (jaz jo spreobrnem), je menil s tem, da me spreobrne k veri teh hudodelcev. Ne razumem ničesar, duh moj meži, kakor moje oči. Mogoče kali obup mojo razsodnost, vendar ne morem razumeti, kako je mogel reči ta Fa-tutto, ki me dobro pozna, da me privede k drugi veri, ki jo nisem nikoli poznala in ki je tako neznana v naši pasmi, kakor so bili Portugalci, ko so prišli prvič v Indijo z oboroženo roko iskat poper. Zgubljava se z Dero v svojih mislih, ona ima na sumu patra Fa-tutta zaradi nekaj tajnih zadev, mene pa naj ohrani Birma, da prenesem prenačljeno sodbo!

Hotela sem pisati velikemu lopovu Albuquerque, da bi doklicala pravico in pomogla do svobode svojemu dragemu soprogu; vendar so mi rekli, da je odrinil in da napade in iztrebi Bombay! Kako to! priti od tako daleč z namenom, da se opustošijo naša stanovišča in da se nas pomori! pa so ti grduni krščeni kakor mi! Pravijo, da je vkljub temu napravil ta Albuquerque nekoliko dobrih del. Slednjič upam samo na bitje vseh bitij, ki mora kaznovati zločin in obvarovati nedolžnost. Vendar sem videla danes zjutraj tigra, ki je požrl dvoje jaget: bojim se, da nisem zadosti čista pred Bitjem vseh bitij, da bi mi prišlo na pomoč.

LADISLAV KUNTE:

Pogovori o veri.

III.

Tudi milijone ljudi se lahko moti. — Neresnica ima istotako svoje mučenike. — Prilika o visoko izobraženem možu, ki ni znal razločevati pšenice od ječmena. — Črv v glavi.

„Vi, ljubi moj gospod H., smatrate to že za dokaz resnice o katoliški veri, da je toliko milijonov ljudi v te nauke verovalo in veruje in da so mnogi tudi umrli za to vero. Toda, oprostite, to je zelo slab dokaz. Ali Vam morda ni znano, da obstojajo še druge od katoliške vere popolnoma različne veroizpovedi, v katere veruje še mnogo več milijonov ljudi? Najbrž tega ne veste, ker drugače bi morali smatrati — po vašem sklepanju — za pravo vero budhizem, to je vero, v katero veruje večina Kitajcev, nadalje Indi in drugi narodi vzhodne in jugovzhodne Azije, in katera vera ima mnogo več spoznavalcev kakor vaša in je tudi za nekoliko stoletij starejša. In koliko viharjev je prestala! Vi smatrate to za čudež, da vaša cerkev obstoja že skoro 2000 let in da se pred njo klanjajo kralji in cesarji in časte v poglavarju rimske cerkve, papežu, namestnika Jezu-

sovega... toraj, ako je to dejstvo v resnici čudež, koliko večji čudež je šele obstoj budhistične cerkve (mnogo več kakor 2000 let!), v katere poglavarju, Dalajlami, ki stoluje v tibetskem mestu Lhasi, vidijo cesarji in kralji vtelesenega boga, Budho! Ali sprevidite, kam Vas pripeljejo Vaši domnevani dokazi? K temu, da bi morali Vi pravzaprav postati budhist, ker na temelju Vaših dokazov je budhistična vera mnogo bolj prava kot pa katoliška...“

„No, tega ne naredim,“ je pripomnil gospod H. „In s tem mi pritrđite,“ sem mu rekel, „da Vi sami ne verujete v te dokaze, oziroma, da se izrazimo na drug način: da večje ali manjše število spoznavalcev kake vere še čisto nič ne dokazuje, da bi bila dotična vera prava ali nepravna. Tudi milijone ljudi se lahko moti in njih zmote lahko trajajo ne le dva tisoč let, ampak dvajset tisoč; nasproti temu pa je lahko resnica na strani ednega jedinega posameznika. Tisoč- in tisočletja so verovali vsi ljudje, da se solnce suče okoli zemlje; prišel pa je eden posameznik, Kopernik, ki je dokazal, da so se ti milijoni ljudi motili skozi vsa tisočletja, ker se v resnici suče zemlja okoli solnca...“

„Toda tudi to je še vprašanje,“ me je prekinil v mojem govoru gospod H.

„Je — toda le za popolnoma majhne otroke in za neizobražene ljudi; dokazov za trditev, da se zemlja suče okoli solnca, imamo toliko na razpolago, da nihče, kdor le količkaj pozna te dokaze, ne more več dvomiti o resničnosti Kopernikove iznajdbe.“

Toda ne oddaljujva se od stvari same — govorili ste tudi o mučnikih, v katerih tudi vidite dokaz resničnosti in pravosti katoliške cerkve. Ali poznate zgodovino polabskih Slovanov? Bili so pagani, kakor veste; tisoče in tisoče teh paganov je šlo rajši v smrt, kot pa da bi sprejeli novo vero: ali smatrate to tudi za dokaz, da je bila njih paganska vera nezmotljiva, prava? Za svojo vero umira tudi verni Turek; in jaz ne vem, če sploh kje na celem svetu obstoja kaka vera, katere posamezni spoznovaleci, ki so prepričani o njeni pravosti in v njo trdno verujejo, bi ne šli rajši v smrt, kot pa da bi zatajili svojo vero. V srednjem veku se je pustilo mnogo židov rajši mučiti in usmrtiti, kot pa da bi se odpovedali svoji veri. Poglejte toraj, kam Vas pripelje tozadevni Vaš dokaz!“

Gospod H. je molčal.

„Vprašal ste me tudi, ali niso bili in ali niso med vernimi katoličani tudi visoko izobraženi ljudje. Vi ste seveda prepričan,

da so bili in da so — jaz tudi — in vidite zopet v tem dejstvu dokaz o pravosti svoje vere. Toda ta dokaz je še slabjši, kot sta bila prejšna dva, katera sem Vam ovrigel. Poslušajte, kaj se mi je enkrat pripetilo. —“

„Radoveden sem...“

„Poznal sem se z zelo izobraženim in učenim gospodom. Bil je izboren matematik, zgodovinar in nekoliko filolog da, sama učenost. Nekega dne sva se sprehajala. Šla sva po polju, bilo je konec maja ali začetkom junija, ne spominjam se več dobro. Kar naenkrat se je moj spremljevalec ustavil, pokazal na едно nivo in rekel: To je krasna pšenica! Nekoliko korakov od naju je stal komaj desetletni deček; ko je ta zaslišal profesorjeve besede, se je zasmel na ves glas in zaklical: To je pa res lepa pšenica, saj je to vendar ječmen. Gospod profesor se je obrnil proti meni in jaz sem mu moral reči: Da, gospod profesor, ta fantič ima prav. — Zakaj vam to pripovedujem. Radi tegale: ta gospod je bil v svoji stroki avtoriteta, v matematiki se je mogel malokdo kosati z njim, toda ječmena ni znal razločevati od pšenice; ravno tako je lahko kdo zelo izobražen, učenjak, toda na polju vere ne zna ločiti resnice od zmot in laži. In takih ljudi je v resnici cela vrsta in to ne le v katoliški, ampak tudi v drugih cerkvah. In še nekaj vam povem. Ko sem bil sam še duhovnik, sem se rad posluževal na leci takih „dokazov“, kot ste jih rabili vi proti meni, da bi potrdil svoje verne poslušalce v njih veri; in sem jim tudi pravil: ako so mogli verovati tako slavni in učeni možje kakor Pasteur, slavni zdravnik, Newton, ženijalni zvezdoslovec, modroslovec Leibnitz in drugi in drugi (imen nikoli ne manjka), ali ni to očitni dokaz, da vera ne nasprotuje razumu? Takega „dokazovanja“ se poslužujejo tudi drugi duhovniki, in kdor čita katoliške časopise, naleti na take „dokaze“ nešteto krat. Ali veste na kakšnem temelju počiva tako „dokazovanje“. Na tem, da se avtoriteto takih ljudi, ki je omejena na gotovo stroko, zlorablja za popolnoma drugo stroko. Pasteur je bil avtoriteta v zdravilstvu; toda v teologiji? Učenjak, ako se hoče v svoji stroki visoko povspeti, se ji posveti z vso energijo in v drugih stvareh ne razmišlja dosti, oziroma površno; in tista stvar o kateri se tako površno razmišlja — tudi med inteligenco — je navadno vera, navada iz mladih let. Navade so najbolj nespremenljive, stalne stvari pri ljudeh. Nekdo se je navadil v svojem dvajsetem letu nosljati in v svojem šedesetem letu je postal slaven

mož; ko bi mi kdo njegovo slavo in učenost navajal kot dokaz, da moram tudi jaz nosljati, ako hočem biti učen in slaven, smejal bi se mu in rekel, da govori neumnost. Istotako nerazumno pa govori tisti, ki mi pravi, da moram izgovarjati razne molitve in hoditi k maši zato, ker je ta in ta slavni mož, ki se je v četrtem letu svoje mladosti navadil blebetati razne molitvice in hodili k maši, isto še vedno dela... Toda je že čas, da preideva k nadaljni stvari: K čudežem —“

Tu pa me je prekinil gospod H. „Oprostite“, mi je rekel pripravljajoč se k odhodu, „moram iti — pogovoriva se o tem prihodnjem. Toda zopet ste mi vzbudili črva v glavi...“

To je ravno moj cilj, sem si mislil, ko sem spremil svojega gosta do vrat: pripraviti te do tega, da bi premišljal v resnici... Resnica češče vrta v glavi, češče to boli, toda resnica je vedno zdrava.

RAZNO

Prihodnja številka „Svobodne Misli“ izide šele 15. julija, ker je danes izšla v dvojni obliki skupno za mesec maj in junij.

Somišljeniki, agitirajte za „Svobodno Misel“, širite jo, pridobivajte novih naročnikov.

„Odpadniki od vere“ — nam pravijo klerikanci. Ni res! Svobodomislec ne odpade od vere, pač pa vera odpade od njega. Vera je odpadek. Vera odpade od razumnika, kakor odpadejo garje od zdravega človeka, ki si zna pomagati, a drže se trdovratnih bolnikov.

Naši predniki, stari Slovani, so molili boga s tremi glavami (Triglav). Njihovi potomci pa danes molijo tri bogove z eno glavo (sv. Trojica). Koliko so torej napredovali Slovenci?

Bolj ko bo neumen, boljše bo. Friderik Veliki, pruski kralj, je imel posebne ideje pri izbiranju duhovnikov. „Kleine Presse“ (Frankfurt) je objavila posebno zanimivo pismo pruskega kralja. To pismo, hranjeno z največjo skrbjo v rodbini de Mayence, je bilo doslej še neobjavljeno. Evo vam vsebine:

Potsdam, 2. decembra 1740.

Dragi moj general-lieutenant von Motwitz!

Izberite mi kakor hitro mogoče v samostanih halberstadtskih duhovna, ki bi bil prideljen vojnemu regimentu. Prestolet (Pfählein, slov. farček) ni treba da bi bil inteligenten, nasprotno, bolj ko bo neumen, boljše bo. Nočem pa intriganta; Vi me hoste že obvestili. Sicer pa napravite to stvar tako, da bo ta katoliški duhovni oče poslan v Berlin najpozneje do konca prihodnjega meseca.

Ostajam Vaš udani

kralj Friderik.

„La Raison“ še dostavlja k temu: „Škoda, da ta kralj-filozof ni poznal Svečenika Sarto. To bi bil zanj pravi tip!“

Biblija uči, da je bog ustvaril svet v šestih dneh, sedmi dan je pa počival. Kaj je pa bog delal osmi, deveti dan itd.? Ali morda še danes bog počiva? Kako to, da je bog ustvarjal samo z besedo: bodi in bodi! — a se je tako utrudil, da še danes počiva? In slednjič: sedmi dan je bog sam inšpiciral svoje delo, če je dobro ustvarjeno, in videl je, da je vse dobro naredil... Ali bog res ni sam sebi vrjel,

če je dobro ali ne, da je moral še pogledati? Ampak zapomnite si: bog je zgolj duh, telo pa ne, — ni imel ust ne oči a vseeno je govoril: bodi! in potem je videl kar je naredil in navsezadnje se je še prav po človeško utrudil! Taka vsegamogočnost in vsegavednost je pa res od muh.

S stališča cerkvene trgovine je milost božja toliko vredna, kolikor kdo plača. Denar je ekvivalent med bogom in ljudmi. Čim več kdo investira v božji business, tem večja milost božja ga obsije. In da ljudje tega ne razumejo!

Krematorij in sveta cerkev. Kakor naši čitatelji vedo sami, katoliška cerkev zelo rada rohni nad vsem, kar je naprednega in za to se razume samo ob sebi, da je tudi pri pokopavanju mrličev z ognjem. Katoliška cerkev ne dopušča drugačnega pokopavanja kot v zemljo, kjer naj telo trohni in gnije. Toda to velja le za priprosto revno in ubogo ljudstvo, ta nauk je le za berače, za visoko gospodo pa se glasi katoliška vera drugače. Seveda ta visoka gospoda in denar in pa duhovnik, čeprav so od samega boga postavljeni, se ji ne upajo zameriti. — Da je temu res tako, je opozoril pred kratkem nemški pisatelj Zenker v svojih predavanjih za propagando krematorija zanimiv slučaj grofa Sylva-Tarouca. Ta bogati plemenitaš iz stare znane rodovine je zapustil usmiljenim bratom na Dunaju velik legat (dedščino) pod pogojem, da vpepele njegovo truplo v krematoriju v Gothi, ga blagoslove in hranijo njegov pepel na posvečenem kraju. — Ker je bila zapuščena vsota velika tedaj bi je bilo škoda pustiti, zato je res duhoven blagoslovil njegovo truplo, katero so potem vpepelili v krematoriju, pepel pa ohranili na posvečenem kraju. Tu je jasen dokaz dvojne mere namreč za bogate in pa za reveže. Vera se tedaj ravna tudi po denarju. — Ako bodo klerikalci zagnali hrup radi naše nove propagande in začeli pridigati sveto vojski proti brezvercem, ki hočejo „sežigati“ človeško truplo — vprašajte jih zakaj pa sami to delajo, vprašajte zakaj so blagoslovili brezvernega grofa Sylva-Tarouca, ki je v testamentu odkazal bogato plačilo usmiljenemu redu, ako ga cerkveno blagoslovi in „sežge“! (*Phoenix, 1. maja 1909.*)

Češko društvo „Krematorium“ je imelo svoj ustanovni občni zbor 16. marca ob 8 uri zvečer v Narodnem domu na Vinogradih. Med navzočimi smo opazili g. Kašpárka, prof. češke tehnike, zastopnika tehnike; g. Slavika, prof. na medicinski fakulteti, zastopnika univerze, napredno stranko za Vinograde je pa zastopal g. učitelj H. Rosola. O pomenu vpepeljevanja je govoril redaktor Pelant. Ustanovitev društva sta pozdravila dalje g. sanitetni svetnik in mestni fizik dr. Záhoř in profesor tehnike g. Kašpárek. Nato prečita JUC. Novák pravila. Letni prispevki članov so se določili sledeče: 12 K za stnost od 15—35 leta, 18 K od 35—50 leta, 32 K od 50—60 leta in 50 K za nad 60 let stare člane. V odbor so bili izvoljeni: predsednik: Jaroslav Kvapil, dramaturg Narodnega gledališča, MUDr. M. Borsony, MUDr. Zđ. Bouček, JUDr. Jos. Herda, igralec Jos. Lukavský, Jos. Makovec, JUC. Novák, red. Pelant, učitelj Rosol, red. Taufer, dr. Janko Wodvařka, kot odborniki. Revizorja: založnik V. Höfer, Lud. Riess; razsodišče: dr. Bartošek, K. V. Tuček. Namestniki: JUDr. Kroutský, MUDr. Veselý, Ph.Dr. Spálený in Th.Dr. Fr. Loskot.

All si že član svobodomiselné organizacije? Vsak, kdor se bojuje za napredek in svobodo, kdor je vresnici in ne le z besedami protiklerikalec, kdor se hoče postaviti po robu našemu klerikalizmu, mora pripadati kulturni, znanstveni in protikatoliški organizaciji „Svobodne Misli“. Dolžnost vsakega, kdor čuti v duši, da je naprednjak in nima

je na jeziku, da je protiklerikalec, mora postati član „Svobodne Misli“ ter prispevati letno članarino 1:20 K. Svobodna Misel ni politična, ali pa strankarska organizacija, ampak *izključno kulturna* zveza vseh onih ljudij, ki so v svojem prepričanju naprednjaki in protiklerikalci, pa naj pripadajo kakoršnikoli politični stranki.

V zvezi je moč. Ako so svobodomisleci posamezno raztreseni po Slovenskem, ne bo nikoli mogoče začeti vspešnega boja proti klerikalizmu, kakor ako se združijo v skupne protiklerikalne organizacije. V vsakem kraju, kjer stanuje več naših somišljenikov, je njihova dolžnost, da se organizirajo in tako okrepe in ojačijo delo Svobodne Misli po Sloveniji. Le kadar bomo imeli proti klerikalni organizaciji močno svobodomiselnó organizacijo, tedaj bomo lahko odločneje nastopili v obrambo naših idej, kakor je to mogoče sedaj, ko imamo proti sebi farovže in cerkve, vse mežnarje in zajmoštre, ves vladni aparat, celo klerikalno stranko in poleg tega veliko večino inteligence, ki je kakor pravi sicer napredna, pa hoče ostati v verskih vprašanjih, ki je gotovo najvažnejše moment našega duševnega življenja — indiferentna. *Za torej snujmo krajevne skupine „Svobodne Misli“!*

Brezverci. Kdo pa je pravzaprav brezverec? Brezverci so oni ljudje, ki so izstopili iz kakoršnekoli cerkve (katoliške, luteranske, pravoslavne itd.) ter ostali izven vsake cerkve, to je postali brez konfesije (veroz., ovedanja). Med Čehi, Nemci, Italijani posebno pa Francozi je število brezvercev naravnost velikansko. Na Češkem imamo mnogo družtev, kojih člani morejo biti izključno brezverci. Število brezvercev vedno raste in vspeh Svobodne Misli n. pr. na Češkem je redni mesečni prirostek od 50—100 brezvercev. Na Slovenskem je število brezvercev žal dosedaj še jako majhno, kar je prištevatel deloma gmotnim zaprekam, bojazni pred katoliškim maščevanjem in osveti, ter končno premajhni odločnosti. Toda upajmo, da število brezvercev polagoma tudi na Slovenskem naraste, da bodo tudi naši napredni elementi enkrat spregledali in začeli istopati iz cerkve.

Vpojisnilo. Ker se pri nas razni naši prijatelji naročajo na različne knjige in brošure, naznanjamo, da smo skušali po možnosti, ako smo imeli na razpolago sile, vstreti ne da bi bili seveda obvezani. Ljubše nam je seveda, ako dotičniki naroče knjigo kar pri kakem knjigarju, ker nam s tem prihranijo mnogo časa, katerega imamo itak malo na razpolago.

V naši zalogi imamo edino brošuro „Krst sv. Vladimira“ in pa „Trubarja“, ki staneta vsaka 50 v. na kar somišljenike opozarjamo, da pridno segajo po njih.

Odnaki so nam kakor smo že poročali pošli. Naročili smo zajedno s češko sekcijo, toda po krivdi tovarne še sedaj niso došli, zato prosimo blagohotnega potrpljenja. Ko je dobimo, je razpošljemo takoj.

Zahtevajte „Svobodno Misel“ po kavarnah, gostilnah, brivnicah in vseh javnih lokalit! Kdor razširja naš list, dela s tem najboljšo propagando za protiklerikalno delo.

Ne puščajte ležati prečitanih števil „Svobodne Misli“ v kotu, ampak dajte je brati prijateljem in sosedom, kajti vsaka posamezna številka ima veliko vrednost za protiklerikalno propagando.

„Svobodna Misel“ naj torej kroži od rok do rok!

Izdaja konsorcij „Svobodna Misel“. — Redaktor L. Lotrič. — Tisk. Dyk a Ryba, Praga-Vršovice.